

Litteraturgranskningar

TORDEL NYMAN: *Kommittépolitik och parlamentarism: Statsminister Boström och rikspolitiken 1891-1905. En studie av den svenska parlamentarismens framväxt*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1999.

Frågan hur parlamentarismen infördes i Sverige har varit föremål för stor uppmärksamhet bland statsvetare och historiker under 1900-talet. Torkel Nymans avhandling *Kommittépolitik och parlamentarism: Statsminister Boström och rikspolitiken 1891-1905. En studie av den svenska parlamentarismens framväxt* (Acta Universitatis Upsaliensis, 1999) är det senaste försöket att tolka den process som utmynnade i att vårt statsskick de facto är parlamentariskt alltsedan 1917. Det sker på ett nytt och annorlunda sätt. Som framgår av avhandlingens titel är det kommittéväsandets roll i parlamentariseringsprocessen som uppmärksammas.¹

Regeringens politiska beroende av parlamentet brukar framhållas som det mest centrala kriteriet på ett parlamentariskt styrelseskick, men därutöver har också, för svenskt vidkommande, väljarnas (indirekta) inflytande över regeringsbildningen och statschefens opolitiska ställning pekats ut som centrala parlamentarismkriterier.² Till det fundamentala baskriteriet – att riksdagen har förtroende för regeringen – fogar Torkel Nyman också en styrningsdimension. En parlamentarisk styrelse förutsätter, menar han, att regeringen lyckas genomföra sina politiska intentioner. En sådan parlamentarisk praxis förelåg enligt Nyman redan innan parlamentarismens formella genombrott 1917. Men den tog, visar han, omvägen via kommittéväsandet.

Den boströmska regeringsperioden och den "levande författningen"

Ganska snart efter den tid som behandlas i avhandlingen rådde enighet om att 1809 års RF bestod av en samling döda bokstäver. Så alls icke under denna period. Det var maktindelningstanken – inte parlamentarismen – som föreskrevs i författningen. I och med representationsreformen 1866 sjsattes emellertid en institutionell ordning som kom att innebära ett avsteg från den etablerade konstitutionella principen. Den nya tvåkammarriksdagen bäddade för en parlamentarismering. Regeringen fick stegvis en självständigare ställning gentemot konungen och blev samtidigt alltmer beroende av riksdagen (von Sydow 1997). Det talades om en diskrepans mellan regeringsformen och "den levande författningen".

Men fastän konungen och hans rådgivare i stigande grad tvingades ta hänsyn till opinionen i riksdagen var det omöjligt att föreställa sig en regering som konungen själv inte kunde acceptera. Under Erik Gustaf Boströms statsministertid accepterades regeringen och dess politik så till den grad att konungen i praktiken kan sägas ha retirerat från sin konstitutionella plikt (att "styra riket"). Rollen som statschef blev närmast ceremoniell. Trots att det förelåg en åsiktsmotsättning mellan Oscar II och Boström i den upprivande tullfrågan blev Boström kungens absoluta favorit bland statsministrar. I synen på statsskicket rådde enighet mellan dem: båda ville undvika parlamentarism.

Boström var storgodsägare men den förste icke-adlige statsministern i svensk politik och är måhända bara av det skälet en intressant historisk gestalt. Han var statsminister under två perioder mellan 1891 och 1905. Ett avbrott skedde 1900-1902, då Fredrik von Otter, som tidigare ingått i Boströms ministär, blev regeringschef. Den von Otterska ministären kallades av samti-

da bedömare för "en regering Boström utan Boström". Det är alltså högst rimligt att se denna 14 år långa period som en i huvudsak av Boström präglad politisk period och den kan sålunda benämnas för den boströmska regeringsperioden.

Politiken präglades under Boströms regeringsår av samförstånd och kontinuitet, något som Nyman menar var en konsekvens av en medveten politisk strategi. Boström lanserade den så kallade *rikspolitiken*, vars innebörd (bland annat) var nationell samling. Nyman analyserar hur samförståndet och kommittéväsandet, två särdrag i svensk parlamentarism, betingats varandra. Genom politiseringen av de samförståndsgenererande kommittéerna – dels via valet av kommittéledamöter, dels via den styrning av kommittéerna som skedde genom direktiven – banades väg för ett ökat beroende av riksdagen. De ledande riksdagsledamöterna gjordes delaktiga i och indirekt ansvariga för politiken. Samtidigt tillskansade sig regeringen en möjlighet att förverkliga de egna målsättningarna.

Den tidiga parlamentarismforskningen har tagit fasta på politiska motsättningar som manifesterats i samband med ett antal sakpolitiska konflikter (tullstriden, försvarspolitik, unionsstriden, rösträttsfrågan och borggårdskrisen), kort sagt på kriser och omvälvande händelser. Nyman menar att forskarna var präglade av Karl Staaffs teori om "det levande statsskicket". Enligt detta synsätt bar maktdelningsprincipen i 1809 års RF på en självbotsägelse. Kungen skulle (med hjälp av lojala statsråd) styra riket, men eftersom kungaljala statsråd i längden kunde förväntas få svårt att erhålla förtroende i riksdagen skulle resultatet förr eller senare, menade Staaff, bli ineffektivitet och handlingsförlamning. Ty riksdagen hade den beskattande och anslagsbestämmande makten och delade den lagstiftande makten med kungen. Om den legislativa statsmakten allt som oftast hindrade kungens förslag från verkställighet skulle kungamaktens legitimitet skadas. Styrelsens auktoritet skulle följaktligen drabbas om kungen ignorerade riksdagen.

Kungen kunde undvika denna utveckling genom att utse statsråd som var förankrade i riksdagsopinionen. Konsekvensen skulle därmed bli, menade Staaff, att kungen inte skulle välja

rådgivare som i första hand passade riksdagens majoritet, snarare än sådana som han själv uppskattade. I författningens maktdelningsprincip fanns med andra ord embryot till parlamentarismen. I förlängningen av denna process skulle statschefens inblandning i regeringsbildningen rentav komma att uppfattas som inkonstitutionell; den formella lydelsen i 1809 års RF stod alltså i potentiell konflikt med "den levande författningen".

Trots sin övertygelse om den levande författningen lyckades dock aldrig forskarna bevisa förekomsten av en sådan, konstaterar Nyman. "Statsrådets sammansättning kom aldrig att följa riksdagens opinionsförskjutningar." Forskarna tvingades därför att "framställa parlamentarismens genombrott som en regelrätt kapitulation från kungamaktens sida" (s. 200). Nymans kritik mot den tidigare forskningen påminner om anekdoten om den berusade som tappat sin nyckel, och som letar efter den under gatlyktan enbart av det skälet att det är ljusast där.

Att undvika parlamentarism

Under de boströmska regeringsperioderna förändrades alltså det sätt på vilket kommittéväsandet användes. En expansion av detta skedde och genom att låta kommittéerna avspegla riksdagsopinionen kom riksdagens inflytande att öka. Intentionen bakom denna förändrade kommittépolitik var att hålla spjårn mot partipolitisering och ett beroende av de opinioner som dominerade i riksdagen, kort sagt att undvika en utveckling mot parlamentarism. Men kommittépolitiken tog med tiden en annan inriktning. Initiativet i beredningsarbetet gled successivt över till riksdagen. Ett närmande skedde mellan den legislativa och den exekutiva makten. "Boström var inte längre mannen att tygla samspelet mellan regering och riksdag", skriver Nyman när han sammanfattar Boströms andra regeringsperiod.

Nyman anför belägg för sin tes. Han visar hur kommittépolitiken gjorde regeringen alltmer beroende av riksdagen i och med att alltflertunga riksdagsledamöter anlätades i kommittéarbetet. Men argumentation kunde ha varit mer övertygande på denna centrala punkt. Man skul-

le kunna närma sig frågan från det motsatta hållet och ställa frågan om det i själva verket kanske var så att kommittépolitiken var *framgångsrik* i förhållande till dess intentioner och således bidrog till att *fördröja* parlamentarismens genombrott. Kanske hade en annan strategi framtvingat en konfrontation mellan den lagstiftande och den exekutiva statsmakten, och kanske hade en sådan utveckling kommit att tydligare och tidigare framtvinga en parlamentarisering?

Nymans visar hur perioden före parlamentarismens definitiva genombrott under 1910-talet var mer händelserik än vad som tidigare varit känt. Från att ha varit ett i huvudsak administrativt beredningsorgan till regeringen omvandlades kommittéväsendet till att bli en central politisk institution. Antalet kommittéer ökade snabbt, snabbare än antalet propositioner, vilket är ett tecken på att kommittéväsendets expansion var ett resultat av en medveten politisk strategi, och inte av strukturella förhållanden. Vidare ökade antalet politiska beredningar på bekostnad av de rent administrativa. Även bakom detta fanns en medveten regeringspolitik. Motsättningarna, inte minst när det gällde den segslitna tullfrågan, skulle motverkas. Riksdagen fick en mer aktiv roll i formuleringen av politiken. Kommittéerna fungerade som substitut för (institutionaliserade) partier. Genom att politisera kommittéväsendet försökte alltså Boström undvika en annan form av politisering, den via partier, som ansågs skadlig. I det avseendet lyckades han.

Genom att studera hur de politiska beredningarna initierats anser sig Nyman finna belägg för att det var en medveten politisk strategi från Boströms sida att styra utvecklingen – att ”förbättra sitt systeminflytande”. I huvudsak var det regeringen som initierade beredningarna. Men vad som talar mot tesen är att det inte enbart var regeringen som på detta sätt förde upp nya ärenden på dagordningen. I många fall var det riksdagen som initierade kommittéerna. Graden av styrning från regeringens sida varierade beroende på typ av fråga. I de frågor Boström prioriterade – tullar, försvar, järnvägsfrågor – styrde han i direktiven, i andra av honom mindre prioriterade frågor, i vilka han saknade en bestämd stånd-

punkt (t.ex. social- och skattepolitik), var direktiven i regel helt öppna.

Boströms kommittépolitik var enligt Nyman framgångsrik såväl när det gäller systeminflytande som systemstabilitet. Med det förra avses regeringens möjligheter att förverkliga sina politiska målsättningar, med det senare avses regeringens möjligheter att skapa kontinuitet och stabilitet i det politiska systemet. Genom att styra sammansättning och innehåll i beredningarna satte han sin prägel på politiken, och genom kommittépolitiken överbryggades motsättningar varigenom nederlag undveks. ”Sammantaget kan konstateras att kommittéväsendet var en framgångsrik metod för att överbrygga motsättningar och bringa framgång åt den förda politiken” (s. 171). Trots att konflikterna ökade totalt sett minskade andelen parti- och kammarreservationer bland utskottsbetänkanden som föregåtts av politiska kommittéer.

Med tiden förändrades bilden. Den boströmska rikspolitiken led tunga nederlag, bland annat i rösträttsfrågan. Initiativet försköts alltmör från regeringen till riksdagen, samtidigt som det skedde en polarisering. Partiväsendet bröt fram på bred front. Riksdagsledamöterna blev i stigande grad partirepresentanter och därmed undergrävdes förutsättningarna för den boströmska rikspolitiken.

*

Torkel Nyman har definitivt tillfört ny och viktig kunskap till forskningen om den svenska parlamentarismens framväxt och särdrag. Diskussionen om kommittéväsendets för- och nackdelar i en parlamentarisk beslutsprocess – för såväl regeringens som det politiska systemets handlingskapacitet – är både övertygande och skarpsinnig och har relevans inte enbart för den tidsperiod som uppmärksammas. Den innehåller flera träffsäkra reflektioner av allmängiltig karaktär. Själva framställningen är dessutom förtjänstfull. Nyman redovisar sina resultat pedagogiskt och klagörande.

En övergripande brist i avhandlingen är emellertid avsaknaden av kumulativitet. De egna resultaten borde genomgående, på ett bättre sätt, ha relaterats till den samlade kunskapsmängden inom forskningsområdet. I Nymans fall är det den tidiga parlamentarislitteraturen som upp-

märksammas. Senare forskning behandlas mer styvmoderligt, mest i förbigående. Mot bakgrund av att det i senare forskning i några avseenden finns andra iakttagelser om parlamentariseringsen än de som Nyman redovisar, hade en mer ambitiös diskursanknytning varit motiverad. Här följer några exempel.

Rikspolitik och parlamentarism

Några av de centrala begreppen i avhandlingen kunde använts på ett mer pregnant sätt. Nyman uppmärksammar för det första inte att begreppet ”rikspolitik” används på två delvis olika sätt i litteraturen. Dels åsyftades samförståndspolitik eller ”samlingspolitik” – det är på detta sätt som Nyman använder begreppet (s. 24). Dels syftade begreppet även på en uttalad och erkänd ledarställning för statsministern i regeringsarbetet och i den samhällliga opinionsbildningen – med rikspolitik kunde således även avses en ”sammanhållen regeringspolitik”. En sådan sammanhållen politik var vid tiden före Boström någonting okänt (von Sydow 1997). Nymans avhandling skulle ha vunnit i skärpa om författaren insett begreppets dubbla innebörd. Själva det faktum att det var först under Boströms regeringsperiod som uttrycket ”regering” började användas säger åtskilligt om relationerna mellan kungen och dennes ”rådgivare”, som de formellt kallades.

För det andra består ”parlamentarismen” enligt Nyman (s. 21) av tre led: förutom (i) själva regeringsbildningen (som Nyman inte studerar) också (ii) det löpande förhållandet till parlament – regering och (iii) ansvarsutkrävande. Dock tillkommer senare (s. 22) ytterligare ett led i Nymans parlamentarismkonception, nämligen det politiska genomförandet. ”Regeringens förmåga att styra och leda den politiska utvecklingen” (”systeminflytande”) och att i det sammanhanget ”skapa stöd för den förda politiken” (”systemstabilitet”). Dessa båda krav sägs vara de yttersta tecknen på en fungerande parlamentarism och får därför fungera som mätinstrument i den fortsatta analysen. En kritisk betraktare kan invända att det möjligen är tveksamt om detta verkligen skiljer parlamentarism från andra styrelseskick. (Även i maktindelningssystem har ju den exekuti-

va makten en styrande och legitimitetsskapande funktion.)

Nåväl. Regeringens möjlighet att styra må vara ett centralt parlamentarismkriterium, men på denna punkt demonstrerar ändå Nyman en viss okänslighet inför den kontext han undersöker. Regeringens styrbenägenheten var minst sagt låg under hela 1800-talet. Regeringen styrde genom medling, det handlade inte om att styra i meningen ”förverkliga ett politiskt program”. De flesta statsråden uppfattade sig själva som ämbetsmän snarare än politiker. Rådgivarnas konstitutionella uppgifter var två: dels att förbereda Kungl. Maj:t beslut genom utredning, föredragning och omdöme/rekommendation, dels att verkställa dessa beslut genom kontrasignation, samt utfärdande och uppsikt över utförandet. I båda dessa uppgifter var ämbetsmannarollen tydligt framhävd. Enligt Boström skiljde sig statsrådets mandat inte från andra höga ämbetsmän på annat sätt än att statsråden i RF ålagts att också självständigt bilda sig en egen uppfattning om ”de kungliga beslutens förenlighet med folkviljan”. Att driva egna ståndpunkter och utöva personligt ledarskap var således ingenting som statsråden uppmuntrades till i dåtida statsrätt. Mer handlade det om att undvika att statsmakten drogs in i lågsinnad intressekamp – det som vi i dag skulle kalla för politik.

I Departementshistorikkommitténs betänkande skriver Daniel Tarschys: ”1800-talets ministrar föredrog ämbetsmannens kappa framför statsmannens. Ämbetsmän hade de varit innan de kallades till kungens rådsbord och ämbetsmän förblev de i det kollegialt organiserade statsrådet [...] Man kan hesitera något inför begreppet ”styrning” som en beskrivning av 1800-talsregeringens förhållningssätt till statsförvaltningen. Självfallet styrdes riket i den meningen att Kungl. Maj:t behandlade ärenden, förelade riksdagen propositioner, äskade och förmedlade anslag, antog resolutioner, avlät remisser, inkrävde rapporter, stadfäste stadgar, gjorde utnämningar, beviljade nåd, bekräftade privilegier, kringände cirkulär och utfärdade kungörelser för uppläsning från predrikstolen. Allt detta ingick i den ordinarie rulljans som år efter år sysselsatte den lilla skaran av expeditiönschefer, expeditiönssekreterare, kanslistar och kopister

vid Kungl. Maj:ts kansli – färre än hundra under större delen av seklet” (Tarschys 1990, s. 226). Statsråden var, konstaterar Tarschys, inte precis några kraftfulla befälhavare på kommandobryggan, utan snarare passiva medpassagerare.

Vidare framhåller Nils Stjernquist (1996) att ”regera” på den tiden innebar att medla mellan kamrarna, regeringen skulle leda riksdagens arbete. Alldeles enkelt var inte detta då varje ledamot – särskilt i den första kammaren – ville vara sin egen herre.

Vid sekelskiftet förekom – vilket inte uppmärksammas i avhandlingen – en omfattande kritik mot att regeringen var *för passiv* i sin kommittépolitik. Riksdagen begärde utredningar och regeringen tillsatte dem. Man beförde att regeringen höll på att nedsjunka till ett expeditionsskollegium. Kommittéväsendet beskrevs som en ny statsmakt, ”icke avsedd och utan ansvar”. Det var fel, menade kritikerna att man redan under kommittéarbetet fördjupade sig i de politiska förutsättningarna och därmed föregrep sig på regeringens och riksdagens politiska roll (Meijer 1956). Debatten visar att Nyman har fel när han påstår att kopplingen kommittépolitik-parlamentarism ej tidigare uppmärksammats.

Om parlamentarismen säger Nyman vidare att den ytterst handlar om att ”ta ställning till statsministern, inte till regeringens program eller sammansättning” (s. 22). Nymans något formalistiska utgångspunkt tycks emanera från den nuvarande regeringsformens regler när det gäller regeringsbildning och den skiljer sig från andra forskare (bl.a. Stjernquist 1996 och von Sydow 1997) som också betonar att de övriga statsrådets parlamentariska förankring (de bör men måste inte vara riksdagsledamöter) är en viktig indikator på förekomsten av parlamentarism. Även här demonstrerar Nyman en viss okänslighet. Statsråden behövde inte ha någon som helst koppling till riksdagen, menar han (s. 46). Men faktum kvarstår: statsråden var konstitutionellt ansvariga inför riksdagen för sina råd till kungen. De kunde ställas inför riksrikt för att de givit felaktiga råd.

Nymans avhandling har också en vidare ambition. Den syftar till att kartlägga den svenska parlamentarismens särdrag. De speciella särdrag som finns i ett land med parlamentariskt

styrelsesätt kan förklaras av de omständigheter som låg bakom detta styrelsesätts framväxt. Den svenska parlamentarismen kan inte förstås genom att studera konflikter och ”tillfälliga mot-sättningar” under den fas som den vuxit fram, menar Nyman. Så långt är resonemanget övertygande. Men vad som också brukar sägas vara utmärkande för svensk parlamentarism, sedan den väl blivit etablerad, är den reciproka relationen mellan den legislativa och exekutiva makten. I viktiga frågor samverkar regering och riksdag på ett annat sätt än vad fallet är i t.ex. England. Makten ligger naturligtvis ytterst hos parlamentet, men den politiska ledningen kommer – i motsats till den engelska parlamentarismen – inte enbart eller kanske inte ens i huvudsak från regeringen utan också i hög grad inifrån parlamentet, genom det samarbete som uppkommer i utskotts- och kommittéväsendet. Denna omständighet uppmärksammas inte av Nyman. Det är regeringens styrförmåga som tentativt står i blickpunkten, när Nyman nalkas frågan om parlamentariseringsprocessens kausala mekanismer. I praktiken är det dock det växande inflytandet för riksdagen som det handlar om.

När Nyman visar hur centrala riksdagsledamöter i allt högre grad, via kommittéväsendet, involverades i beredningsarbetet hade det varit möjligt att problematisera denna politisering ytterligare. Hans Meijer visar i sin avhandling om kommittépolitik och kommittéarbete (1956) att det vid denna tid fanns två helt olika sorters riksdagsledamöter – ”lekmän” och ”yrkespolitiker”. För lekmännen var den borgerliga sysslan den egentliga livsuppgiften. Så icke för yrkespolitikerna: för dessa var i stället politiken deras yrke, ungefär på det sätt som gäller för dagens riksdagsledamöter. Det var framförallt dessa yrkespolitiker som var beredda att åta sig kommittéuppgifter. Och det var naturligtvis dessa yrkespolitiker som var de centrala aktörerna i riksdagen. Annorlunda uttryckt var rekryteringsurvalet begränsat och att det råkade bli centrala riksdagsledamöter som hamnade i kommittéerna behöver kanske inte i sig uppfattas som ett be-lägg för att det var fråga om en medveten politik.

Alternativa förklaringar

Det finns ett operationaliseringsproblem när det gäller att studera parlamentarismen av samma typ som finns även inom andra områden: för att fånga företeelsens hela komplexitet krävs ett så samlat och heltäckande grepp som möjligt. Även om tesen om kommittéväsendets betydelsefulla roll för statskicket parlamentarisering får anses vara belagd kan man nog inte, som Nyman i sin kritik mot den tidigare forskningen faktiskt tenderar att göra, bortse från att även andra aspekter kan vara relevanta i sammanhanget. Tre alternativa angreppssätt framstår som centrala när man vill få förståelse för det sätt på vilket parlamentarismen fungerar: *regeringsfrågan* i vidare mening (hur regeringar bildas, verkar och avgår, samt hur oppositionspartier agerar i regeringsfrågan) är en sådan, en annan är *regeringens sammansättning och styrelseformer* (hur regeringsarbetet internt bedrivs, förvaltningsmässiga frågor inom exekutivmakten) samt *samarbets- och konfliktmönster mellan regeringen och riksdagen* (vardagsarbetet i riksdagen; partigrupper, utskottsarbete). Om en fullödig analys av parlamentarismens skall ske måste samtliga tre infallsvinklar beaktas, menar von Sydow (1997) i en kritik mot tidigare forskning. Kommittéarbetet tangerar två av dessa tre angreppssätt (de båda senare). Men inte på ett uttömmande sätt.

Nymans studie handlar framförallt om den tredje infallsvinkeln – relationerna mellan riksdag och regering. Det relativa inflytandet över den förda politiken varierar mellan lagstiftning och exekutiv, över tid och mellan länder. Diskussionen kompliceras av att riksdagen inte bara, statsrättsligt sett, är en institutionell aktör utan samtidigt också en arena – ett politiskt forum där regering och opposition möts. Kammar-dualismen ledde den närmaste 25-årsperioden efter representationsreformen till en maktförskjutning från riksdag till regering. Regeringen utövade makt genom att medla mellan kamrarna. Åtminstone fram till sekelskiftet, därefter stärkte riksdagen sin ställning vilket blev början till slutet för ”rikspolitiken” (i den andra meningen av begreppet).

Min kritik riktar sig inte mot att Nymans uppläggning är för snäv. Tvärtom demonstrerar han

en sällsynt god förmåga att begränsa sig.³ Men denna välmotiverade avgränsning får naturligtvis konsekvenser för vilken typ av slutsatser som är möjliga att dra. Och även om Nyman på ett övertygande sätt visar att kommittéväsendets roll för parlamentarismens framväxt var större än vad som tidigare varit känt, är det tveksamt om den boströmska kommittépolitiken *förklarar* parlamentarismens framväxt på det sätt Nyman gör gällande. Avhandlingens resultat falsifierar inte andra förklaringar. Jag skall peka på fem alternativa förklaringar.

1. *Konflikternas roll*. Att konflikt snarare än samförstånd var den viktigaste orsaken till parlamentarismens slutgiltiga genombrott 1917 torde vara ovedersägligt, liksom att det allt starkare trycket från rösträttsrörelsen och de radikala samhällsströmningarna bidrog till ett nytänkande i synen på riksdagens inflytande under den tid som studeras i avhandlingen.

2. *Regeringens emanciperings från statschefen*. De ständiga regeringskriserna under 1880-talet gjorde den allt åldrigare monarken frustrerad. Innan Boströms utnämning antecknade han: ”Det är ett tungt och högst obehagligt arbete för den konstitutionelle regenten att liksom gå omkring med håven och gång efter annan få ett bleklagt nej, mera eller mindre inklätt i granna fraser och lojala försäkningar, samt ledsagat av ’underdåniga’ häntydningar och råd med avseende på andra personer som – ’icke hade någon ursäkt, de, att avböja ett så ärofullt tillbud’” (Torbacke 1990). Först i och med den av Oscar II så varmt uppskattade Boström (1891) fick den snart 70-åriga monarken en viss ro. Boström gavs fria händer. Kungamakten blev närmast ceremoniell under 1890-talet, skriver von Sydow. Den fråga som jämte unionsfrågan dominerade under hela Oscar II:s regeringstid var försvarsfrågan. En omfattande omläggning av försvaret skedde – från det gamla indelningsverket till en på allmän värplik baserad arméorganisation. Det var Boström som löste denna segdragna fråga. Efter att i början av sin statsministerperiod ha baxat igenom 1873 års försvarskompromiss gav kungen honom fria tyglar, skriver Simon Boëtius (1925): ”När Boström efter riksdagens av-

slutning erhöill företrädare dekorerade han honom med sina egna serafimerordeninsignier; från denna tid omfattade han Boström med ett oinskränkt förtroende, som gav honom en fullständig ledarställning inom ministären och friare händer än hans företrädare vid partiella förändringar i denna, och sådana förekom mycket ofta under Boströms statsministerskap. Urtimans utgång var ej blott av betydelse för försvaret utan ock för realiserande av *det slags parlamentarism*, varav konung Oscar hoppades en lösning av tidens konstitutionella fråga” (min kurs).⁴

Det är värt att notera att Stjernquist betonar helt andra drag i Boströms regeringskonst än dennes kommittépolitiska strategi som avgörande för parlamentariseringsprocessen: det faktum att Boström i sin gärning tydligare än någon tidigare statsminister markerade sin ställning som *regeringschef* och att han på ett mer framgångsrikt sätt än någon av sina företrädare lyckades få till stånd en sammanhållning inom regeringen, också gentemot kungen. Regeringen börjar göra upp innan konseljen och framstår för första gången som ett kollektiv. Som framhållits tidigare är det under Boströms regeringstid som begreppet ”regering” började användas. Eman- cipationen från kungen var tydlig.

3. *Partistrukturen* blev mer enhetlig efter tullstriden. Det skedde en polarisering efter nya linjer. Två högerorienterade partier fick majoritet i vardera kammaren. De protektionistiska partierna samarbetade över kammargränserna. Detta underlättade för Boströms rikspolitik. Gång på gång skapade han majoriteter i kritiska situationer. Parlamentariserings-tendenserna har sin grund i hur partiväsendet utvecklades i riksdagen, skriver von Sydow (1997, s. 93).

4. *Riksdagens ställning* blev överhuvudtaget allt starkare vid denna tid. Under hela perioden var regeringen beroende av riksdagen för sin sammansättning och politik. 1900-1905 var regeringarna särskilt svaga, beroende på det motstridiga majoritetsläget i kammarna. Riksdagen tog vid denna tid över det politiska initiativet mer och mer. Enskilda statsråd avgick efter att ha lidit nederlag i riksdagen. Den första av de båda boströmska regeringsperioderna (1891-1900)

hade däremot regeringen en stark bas i båda kammarna samtidigt; det parlamentariska stödet var dock i flera fall följden av att en långtgående anpassning skedde till den opinion som fanns i kammarna. Nymans bidrag kan sägas handla om hur detta gick till, men i hans framställning tenderar skogen att skymmas av alla träd.

5. *Ärendexpansion*. Det skedde en omfattande ärendexpansion vid denna tid. Tidigare forskare har hävdad att kommittépolitikens expansion var en följd av ett ökat reformarbete och allmän statlig expansion, snarare än att Boström hyste någon speciell förkärlek till kommittéer (Hesslén 1927). Nyman avfärdar tesen något lättvindigt. Om det varit ärendemängden som förklarat kommittépolitikens förändring borde det ha återspeglats i den reguljära departementsorganisationen, menar han (s. 82). Nyman verkar dock inte ha uppmärksammat ett centralt resultat i en tidigare studie av kommittéväsendet. Meijer (1956) hävdar att den omfattande ärendexpansionen helt enkelt inte var möjlig att hantera inom den reguljära departementsorganisationen. För regeringen var det betydligt enklare att finansiera extraordinär beredning via kommittéväsendet än att få till stånd en utbyggnad av den ordinarie förvaltningen. I stor utsträckning handlade expansionen om att täcka arbetskraftsbristen inom departementen.

Först vid sekelskiftet kom antalet propositioner att öka fortare än antalet kommittéer, vilket Nyman i sin iver att rädda sin egen tes uppfattar som ett belägg för att Hessléns tes (om att strukturella orsaker låg bakom expansionen) är fel. Men mycket talar för att det handlar om en fördröjningseffekt. Enligt Meijer tar den kraftiga stegringen av antalet kommittéer sin början med Arvid Lindmans regering 1906 och tendensen är stigande t.o.m. 1908. Om Nymans tes om en icke avsedd parlamentarisering vore korrekt ter det sig egendomligt att den konservativa, anti-parlamentariske Lindman fullföljde denna politik. Om motivet för Boström var att undvika parlamentarism borde väl han såväl som en nära politiskt allierad (som Lindman) ha varit uppmärksam på effekterna av kommittépolitiken.

Avslutning

I Nymans avhandling formuleras en spännande alternativteori om parlamentarismens framväxt. Tesen är rimlig, även om beläggen och argumentationen kunde varit starkare. En vidgning av ämnet så att fler infallsvinklar behandlades skulle behövts, liksom en mer omfattande anknytning till tidigare bidrag inom den forskningsgenren som Nymans avhandling ingår i. Dock är det uppenbart att ingen framtida forskare kan gå förbi denna alternativa och på det hela taget rimliga tolkning av denna delvis förbisedda men viktiga tidsperiod i svensk politisk historia.

Tommy Möller

Noter

1. Denna anmälan är en sammanfattning av min fakultetsopposition den 1 juni 1999.
2. Se von Sydow (1997). Förutom dessa tre ”mest centrala kriterier” använder von Sydow följande kriterier för att fastställa parlamentarismens ställning: statsrådets nära förankring i parlamentet (som ledamöter), kollektiv ansvarighet i regeringen, premiärministerns dominerande ställning i denna, möjlighet att utkräva misstroendeförklaring för riksdagen och rätt för regeringen av avgå genom kabinetsfråga (ömsesidiga instrument för att fastställa parlamentets position), samt slutligen oppositionens systemlojalitet – förutom granskning av regeringen skall denna vara beredd att överta regeringsmakten. Se även Stjernquist (1996) för en utförlig diskussion om den svenska parlamentarismens kännetecken.
3. Möjligen vill jag sätta ett litet frågetecken för avgränsningen att ej uppmärksamma kommittéarbetets kunskapsmässiga effekter. Även om den må vara arbetsmässigt motiverad är det ändå en viktig komponent när det gäller den institutionella förklaringen till samförstånd som därmed utlämnas. Om det finns en kognitiv samsyn är det lättare att komma samman om lösningar.
4. Stjernquist ifrågasätter emellertid bilden av en allt passivare regent under Boströms regeringstid. Stjernquist menar att Oscar II ofta spelade medlarens roll, inte minst när det gällde unionsfrågan. Vidare att hans inflytande i försvarsfrågan var utomordentligt stark. ”Själv betraktade Oscar II sig som eminent sakkunnig när det gällde marinen, och den uppfattningen delades av många. Det sadades att han var den

egentlige sjöförsvarsministern och att departementschefen var hans adjutant” (Stjernquist 1996, s. 252).

Litteratur

- Boëtius, S. (1925), *Sveriges historia till våra dagar. Trettonde delen. Oscar II*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söners förlag.
- Hesslén, G. (1927), *Det svenska kommittéväsendet intill år 1905. Dess uppkomst, ställning och betydelse*. Uppsala: A.B. Lundequistiska bokhandeln.
- Lewin, L. (1996), *Votera eller förhandla? Om den svenska parlamentarismen*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Meijer, H. (1956), *Kommittépolitik och kommittéarbete*. Lund: C. W. K. Gleerup.
- Stjernquist, N. (1996), *Tvåkammartiden. Sveriges riksdag 1867-1970*. Stockholm: Sveriges riksdag, 1996.
- von Sydow, B. (1997), *Parlamentarismen i Sverige. Utveckling och utformning till 1945*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Tarschys, D. (1990), ”Regeringens styrformer.” *Att styra riket. Regeringskansliet 1840-1990*. Departementshistoriekommittén. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Torbacke, J. (1990), ”Statschefen och regeringen.” *Att styra riket. Regeringskansliet 1840-1990*. Departementshistoriekommittén. Stockholm: Allmänna förlaget.

SVERKER HÄRD: Den godtyckliga demokratin. En studie av olika metoder att tillgodose kravet på proportionell rättvisa. Uppsala, Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 135.

Sammanfattning¹

Vilka rättvisa metoder finns för att väga samman väljarnas preferenser? Skulle den politiska makten fördelats på ett annat sätt om valsystemet utformats efter andra principer, och i så fall hur? Detta är de empiriska huvudfrågeställningar som Sverker Härd arbetar med i sin doktorsavhandling ”Den godtyckliga demokratin. En stu-

die av olika metoder att tillgodose kravet på proportionell rättvisa”.

I preciseringen av dessa huvudfrågeställningar utgår författaren från Social Choice Theory och närmare bestämt kollektiv beslutsteori, vilken innebär att kollektivets preferensordning ska vara rationell på samma sätt som individens. Att detta inte är problemfritt har visats bland annat genom Arrows kända omöjlighetsteorem, som innebär att varje kollektiv preferensordning löper risk att antingen vara inkonsistent eller också ett resultat av att någon individ har fungerat som diktator.

Avhandlingens övergripande ambition anges till att empiriskt pröva den kollektiva beslutsteorin och få kunskap om dess relevans i svensk politik. Teoriutvecklingen består i att vidga den kollektiva beslutsteorin till att omfatta inte endast val av segrande alternativ utan också fördelning av mandat och sammansättning av parlament.

Kollektiv beslutsteori har enligt författaren blottlagt tre fundamentala problemområden i det kollektiva beslutsfattandet. Det första är cyklicitetsproblemet, alltså att i det fall valet står mellan mer än två alternativ finns det för varje vinnande alternativ i en majoritetsomröstning en majoritet som fördrar ett annat alternativ. I synnerhet gäller detta om preferenserna inte är endimensionella (typ vänster-höger). Det andra problemet är manipulationsproblemet, alltså risken för strategiskt agerande, och det tredje – och för avhandlingen mest centrala, är godtycklighetsproblemet. Godtycklighetsproblemet avser olika beslutsreglers förmåga att på ett entydigt sätt utse en vinnare; olika beslutsregler leder till olika segrande alternativ. När det gäller valsätt innebär detta att vad som är ”folkets vilja” inte enbart beror på medborgarnas preferenser utan också på vilken metod som används för att aggregera de individuella preferensordningarna. Detta menar författaren kan uppfattas som ett grundskott mot demokratins bärande idé om folkviljans förverkligande.

På sidan 19 specificeras den teoretiska utmaningen för avhandlingen. Författaren skriver att ”Den kollektiva beslutsteorin med Riker som förgrundsgestalt, har utifrån godtycklighetsproblemet utmanat den bärande idéen i de flesta de-

mokratikonceptioner. ... De demokratiska beslutsregler som står till buds är oförmögna att entydigt formulera folkviljan. Invändningen mot denna utmaning har varit att den teoretiska slagsidan varit alltför kraftig och att det saknas empirisk forskning som klargör den kollektiva beslutsteorins relevans.” Denna avhandling är enligt författaren ämnad att åtgärda denna brist, genom att de facto tillämpa kollektiv beslutsteori på ett empiriskt material.

Författaren har också en ambition att ge ett bidrag till den författningpolitiska debatten i Sverige, och då främst debatten kring konstitutionella tekniker som förslagits och tillämpats för att realisera den bärande idéen om folkviljans förverkligande. Författaren vill råda bot på att rättvisaspekten – i betydelsen proportionalitet – har kommit i skymundan för diskussionen om valsystemets förmåga att skapa handlingskraftiga regeringar med beslutsförmåga och effektivitet.

Studiens utgångspunkter är därmed demokratins bärande idé om folkviljans förverkligande, och att folkviljan är inte bara betingad av medborgarnas preferenser utan också av verktyget som används för att avtäcka den.

På s 23f sammanfattas studiens tre övergripande syften.

1. Att bidra till ett brobygge mellan två forskningsområden, nämligen mellan forskning om kollektiv beslutsteori och empirisk valforskning
2. Att introducera begrepp och analysinstrument från kollektiv beslutsteori i en bred policyinriktad författningpolitisk debatt
3. Att balansera debatten genom att lyfta fram begreppen rättvisa och proportionalitet.

Det empiriska tillvägagångssättet för att uppfylla detta syfte är såväl originellt som ambitiöst. Sverker Härd konstaterar att för att den kollektiva beslutsteorins empiriska relevans ska kunna testas och olika beslutsregler kunna läggas till grund för alternativa valsystem krävs information om väljarnas hela preferensordning, vilket finns i valundersökningarnas så kallade gillar-ogillar skala. Denna skala innebär att intervju-personerna ombeds placera in partierna på en så kallad sympatiskala där 0 anger ogillar mycket starkt till 10 gillar mycket starkt. Härd använder denna skala för att tillämpa olika beslutsregler

för att fastställa stödet för de olika partierna. Avhandlingens bärande empiriska idé innebär alltså att kontrafaktiskt gå tillbaka till valen 1982, 1985, 1988 och 1991 och så att säga räkna om resultaten.

De beslutsregler som tillämpas empiriskt utvecklas och definieras utifrån tre grundläggande demokratiska kriterier: jämlikhet, neutralitet och monotonitet. Dessa tre proceduriella kriterier framhålls, menar författaren, inom modern konstitutionell teori som krav som bör ställas på demokratisk beslutsmetod. Vidare definieras tre principiellt olika kategorier av beslutsregler: binära metoder, ordinala metoder och utilitaristiska metoder, samt en fjärde som är en kombination av dessa. Utifrån dessa proceduriella kriterier och de tre principiella kategorierna utvecklas beslutsmetoderna för att kunna tillämpas vid fördelning av mandat till riksdagen. Totalt urskiljer författaren 11 olika kollektiva beslutsmetoder. Av dessa väljer författaren ut fyra valsystem som är utvecklingar av den kollektiva beslutsteorins beslutsmetoder och som dessutom uppfyller de demokratiska kriterier som uppställts tidigare.

Proportionella flertalsmetoden innebär att mandat fördelas proportionellt i förhållande till andelen röster, förstapreferenser, varje parti erhåller. Valsystem enligt acceptmetoden innebär att ett partis andel av mandatet är densamma som partiets andel av de totala antalet acceptröster. Valsystem enligt bordametoden innebär att varje partis bordapoäng relateras till den totala bordapoängssumman, och innebär att ett partis andel av mandatet är densamma som partiets andel av den totala bordapoängssumman, och slutligen valsystem enligt den normerade nyttometoden som innebär att varje parti ges en poängssumma genom att väljarnas nyttovärden summeras och mandat fördelas i proportion till varje partis andel av den totala poängssumman.

Den empiriska analysen omfattar två delar. För det första testas de fyra olika metoderna för att fördela riksdagsmandat. För det andra riktas intresset mot väljarkårens rangordningar, varvid ytterligare två beslutsregler läggs till de fyra, nämligen Copelands metod som utser som vinnare det alternativ som i jämförelse med vart och ett av de övriga alternativen flest gånger erhåller

majoritetens stöd, och rangordningen sker utifrån antal vinster. Maximinmetoden jämför partierna parvis och beräknar det minsta stöd varje parti erhåller i jämförelse med vart och ett av de övriga partierna. Det parti placeras först i väljarkårens kollektiva rangordning som har det högsta minimala väljarstödet. Därefter rangordnas partierna med avseende på hur högt det minimala väljarstödet är.

Som en tes för analysen anges att valet av beslutsregel spelar mindre roll om samtliga preferensordningar är lika sannolika, alltså att det inte finns något systematiskt mönster. Detta leder till frågor om vilka underliggande strukturella faktorer – politisk dimensionalitet, politisk struktur och kultur etc – som har betydelse för den kollektiva beslutsteorins empiriska relevans. På så sätt kopplas kollektiv beslutsteori också till mer traditionell analys av partisystem och politisk dimensionalitet.

På sidan 72 illustreras analysmodellen. Av denna framgår fem relevanta konsekvenser av valsystemet för det politiska arbetet. Den första är mandatfördelning och de följande fyra är följder av mandatfördelningen, nämligen fragmentering, partiblock, maktfördelning och rangordning. Denna bild kan sägas resa fem frågor, eller fem beroende variabler för den fortsatta analysen.

För att förstå skillnaderna mellan olika beslutsreglers fördelning av riksdagsmandat menar författaren också att det är nödvändigt att studera problematiken på både parti och individnivå. Härd introducerar för detta ändamål benämningen rangfördelning, vilken avser frekvensen av väljarkårens olika rangordningar av partiet, och lanserar utifrån dessa fördelningar fyra typer: evig förlorare, ljum och lagom, ständigt vinnare och älskad och hatad. Författaren pekar på nödvändigheten av frågor rörande hur partiernas strategier påverkas av rangfördelningarna.

I en diskussion om Sverige som fall resonerar författaren om betydelsen av strukturen eller dimensionaliteten i väljarnas preferenser. Utifrån detta kommer författaren fram till att det är nödvändigt att jämföra Sverige med andra länder med avseende på godtycklighetsproblemet empiriska relevans. Detta leder till att Norge

väljs som jämförelseland (alternativ som anges är USA, Norge, Danmark, Finland, Holland, Tyskland och Storbritannien), trots att Hård anger att det med denna jämförelse saknas variation i de centrala variablerna partisystem, politisk kultur och politisk flerdimensionalitet. Det slutliga valet anges varit beroende av tillgång på databaser.

Det mest slående resultatet konstaterar författaren är skillnaden mellan den proportionella flertalsmetoden, som bara räknar individernas förstapreferenser, och de övriga valsyste- men som i varierande grad utnyttjar mer information om individernas preferensordningar. Däremot är skillnaderna överlag små mellan de senare. Skillnaden återfinns framförallt mellan system som använder förstapreferens och de som använder preferensordningarna. Den största skillnaden återfinns för socialdemokraterna och även moderaterna, som förlorar på ”preferensordningssystem”.

Vid jämförelsen mellan analysen av det norska stortingsvalet 1993 och det svenska riksdagsvalet 1988 framkommer i huvudsak samma mönster. Arbeiderpartiet får svagare stöd när fulla preferensordningar används. Däremot är skillnaderna för övriga partier något mindre än i det svenska exemplet.

Nästa steg i analysen är att se till de politiska konsekvenserna av alternativa valsyste- m.

Vad gäller fragmentering konstateras att den proportionella flertalsmetoden genererar en riksdag som är mindre fragmenterad än vad som skulle vara fallet om något av de andra valsyste- men tillämpades. Däremot är graden av frag- mentisering likartad för samtliga ”preferensord- ningsvarianter”. Författaren konstaterar att det- samma framkommer om man ser till antalet ef- fektiva partier.

På s 120 konstateras att graden av fragmente- ring och splittring påverkar riksdagens hand- lingskraft och att därmed den proportionella flertalsmetoden kan sägas skapa bättre förutsät- ningar för en handlingskraftig politisk ledning. Mot detta synsätt reser författaren invändningen att stora partier i sig kan ses som koalitioner, och att problemet med handlingskraft med den pro- portionella flertalsmetoden förskjuts från den parlamentariska arenan till partiarenan. Förfat-

taren summerar resonemanget om det skulle bli- vit annorlunda med att konstatera att något av valsystemen baserat på preferensordningar skulle inneburi att riksdagen i Hermanssons ter- minologi skulle karakteriserats mer av konkur- rens och mindre av konfrontation.

Efter detta konstaterande går författaren vida- re till att också inkludera partiernas ideologiskt grundade samarbetsmönster, eller det som i dag- ligt tal kallas blockpolitik, genom att fastställa valsystemens betydelse för centrala partigrup- peringar. Slutsatsen är att blockpolitiken och blockens inbördes storlek skulle blivit annorlun- da med något av preferensordningsalternativen. Det socialistiska blocket skulle genomgående varit mindre och det borgerliga större. Inte heller skulle s+c uppnått majoritet. Författaren konsta- terar att förutsättningarna för det parlamentariska spelet och koalitionsbildning skulle blivit an- norlunda.

Nästa aspekt av ”Skulle det blivit annorlunda” gäller den formella maktfördelningen, operation- aliserad med hjälp av Banzhafs maktindex, som fokuserar på partiernas betydelse vid om- röstningssituationer. Indexet tar fasta på om par- tiet förändrar en koalition till vinnande. Indexet har som grundantagande att alla koalitioner är lika sannolika, och beräknar summan av sanno- likheterna för de koalitioner i vilka partiet är av- görande, alltså förändrar koalitionen från icke- vinnande till vinnande. Slutsatsen är att makt- fördelningen blir jämnare när något av de alter- nativa valsystemen tillämpas. Socialdemokra- ternas dominans försvinner och de övriga parti- erna flyttar i huvudsak fram sina maktpositio- ner. Förändringarna i makt är större än vad som framgår av analysen av mandatfördelningarna.

Det sista steget i den kontrafaktiska analysen är att fastställa hur de olika valsystemen och be- räkningsgrunderna ”återspeglar folkviljan” i termer av väljarkårens rangordning av partierna. De frågor som författaren menar att en sådan analys reser är om olika rangordningstekniker leder till olika kollektiva rangordningar, om rangordningarna är cykliska, hur rangordningen ser ut inom blocken samt huruvida det finns nå- gon motsättning mellan condorcetkriteriet och bordakriteriet.

Författaren sammanfattar analysen av väljar- kårens rangordningar med att de olika rangord- ningsteknikerna i grova drag ger liknande kol- lektiva rangordningar. Socialdemokraterna pla- ceras i allmänhet främst, och vänsterpartiet sist. Socialdemokraterna är varje år Condorcetvin- nare. Däremot är folkpartiet bordavinnare 1985. I vad mån rangordningarna är cykliska diskutere- ras inte.

I sammanfattningen av slutsatserna av den empiriska analysen återknyts resultaten till den konstitutionella debatten. ”En av undersökning- ens utgångspunkter var att det finns behov av en konstitutionell debatt som inte ensidigt lyfter fram valsystemets uppgift att generera hand- lingskraftiga regeringar. Detta är snarare ett problem för regeringsbildningen och parlamen- tarismen. Valsystemets primära syfte i en repre- sentativ demokrati är att formera en riksdag som på ett rättvist sätt återspeglar väljarnas önske- mål. Med rättvisa menas här proportionalitet... verkligheten, dvs väljarnas inställning till de po- litiska partierna, är helt enkelt mer nyanserad än vad den enkla majoritetsmetoden förmår ut- trycka.” (s. 161)

I kapitel sju redovisas resultaten av analysen av partiernas rangfördelningar, alltså frekven- serna av väljarkårens olika rangordningar av partiet. Författaren motiverar denna analys med att partiernas rangfördelningar bidrar till förkla- ringen varför utfallet av alternativa valsyste- m blir annorlunda... ”indikationer på underliggan- de förklaringsfaktorer eller mönster som i sin tur måste förklaras” (s 164). Fokus i den partivisa analysen är vilken metod; vilket ”valsyste- m”, som är mest gynnsamt för partiet, hur metoderna skiljer sig åt och utvecklingen över tid. Partier- nas rangfördelningar prövas sedan som förkla- ringar till det övergripande mönstret i valsyste- mens olika mandatfördelningar.

Utifrån dimensionerna form och skevhet be- skrivs partiernas rangfördelningar, vilket ger en bakgrund till de tidigare resultaten av analyserna av vilken betydelse ett preferensordningsbaserat valsyste- m skulle få för bilden av väljarkårens preferenser. En positivt u-formad rangfördel- ning innebär att partiet oftast placeras i mitten av preferensordningarna – är ljummet och lagom. En negativ U-fördelning däremot innebär att

partiet oftast paceras antingen främst eller sist – det är älskat eller hatat. Ett parti som oftast pla- ceras i rangordningens övre halva är ständigt vin- nare – det faller någorlunda väl ut i mandatför- delningen oavsett valsyste- m. Partier som oftast placeras i rangordningens nedre hälft – ständiga förlorare – missgynnas av samtliga valsyste- m.

Socialdemokraterna och moderaterna är av kategorin älska-hata, och gynnas generellt av valsyste- m där endast förstapreferens räknas. Ny demokrati hör också till denna kategori, liksom vänsterpartiet även om författaren inte nämner det. Lagompartier är kds, centerpartiet, folkpar- tiet och miljöpartiet. Dessa partier gynnas gene- relt av valsyste- m med fulla preferensordningar som grund. Kapitel åtta slutligen summerar slut- satserna och återknyter till studiens utgångs- punkter om att valsystemets uppgift att tillsätta parlament som på ett rättvist sätt representerar folket kommit i skymundan.

Diskussionspunkter

Sverker Hård tar sig i sin avhandling an ett cent- ralt problem inom det statsvetenskapliga fältet. Att ”all offentlig makt ska utgå från folket” är i de flesta demokratiuppfattningar förhållandevis självklart, men ledet från denna portalparagraf till de faktiska mekanismerna för hur detta ska gå till är inte lika självklart. Mekanismerna handlar om olika konstitutionella utformningar – allt från utformningar av de demokratiska va- len till organisation av parlament och förvalt- ning. Som framgått av sammanfattningen be- gränsar sig Härds studie till en aspekt, nämligen till utformningen av valinstitutionen och närma- re bestämt till frågan vad som ska förstås med folkviljan och hur den kan fastställas.

Detta är ingen ny problemställning – tvärtom har den diskuterats alltsedan demokratin upp- stod. Hård tar emellertid diskussionen längre än de flesta. Frågan hur man ska fastställa folkvil- jan behandlas i allmänhet helt abstrakt och teo- retiskt.

Genom sitt kontrafaktiska tillvägagångssätt, med hjälp av valundersökningarnas frågor om väljarnas inställning till de politiska partierna, lyckas Hård testa och jämföra olika tekniker för

att fastställa folkviljan. Tillvägagångssättet att kombinera kollektiv beslutsteori med empirisk prövning är tämligen unikt, och vill jag mena, ett bidrag till vårt ämne. Som Hård skriver på sidan 19 – ”kollektiva beslutsteoretiker har valt att redovisa resultat på ett tekniskt och för demokrati-praktiker otillgängligt sätt” vilket inneburit att teori och praktik inte alltid gått hand i hand. En första kritikpunkt rör emellertid frågan om hur empiriskt relevant kollektiv beslutsteori egentligen kan förväntas vara för det svenska partisystemet.

Sverker Härds ambition går emellertid utöver att jämföra olika teoretiskt härledda tekniker för att fastställa folkviljan. Hans syfte är att utifrån dessa jämförelser ge bidrag till den konstitutionella debatten om olika valsystem liksom att bygga en bro mellan forskning om kollektiv beslutsteori och empirisk valforskning. Min diskussion och kritik av Härds avhandling uppehåller sig framförallt kring frågan hur väl Hård uppnår dessa vidare syften.

Problemställningens relevans

Problemställningens fokus på att testa den empiriska relevansen av kollektiv beslutsteori är något oklart motiverad. Centralt i Arrows' omöjlighetsteorem är det så kallade cyklicitetsproblemet. Detta är detsamma som voteringsparadoxen, alltså att i alla fall där mer än två alternativ står mot varandra finns det alltid en majoritet mot det segrande alternativet. Denna problematik bygger emellertid på att det inte finns några grundläggande strukturer, utan att alla kombinationer av alternativ är lika troliga. Om så inte är fallet – om det finns ”entoppiga” strukturer så faller cyklicitetsproblemet. Jörgen Hermansson för i kapitel 7 i boken *Spelsteorins nytta. Om rationalitet i vetenskap och politik* resonemang om beslutsmetoder och voteringsspel som ligger i linje med Härds. Hermansson summerar med följande: ”När det väl har konstaterats att majoritetsmetoderna, liksom alla andra beslutsystem, lider av vissa svagheter som teoretiskt sett är ofrånkomliga, finns det emellertid anledning att fråga om dessa svagheter i praktiken föranleder några problem. Det kan nämligen bevisas att en majoritetsmetod fungerar tämligen väl i des-

sa båda avseenden under förutsättning att aktörernas preferenser följer vissa mönster. Vanligen krävs att preferenserna ska vara en-toppiga, men andra mer allmänna restriktioner är tillräckliga.” (s. 243)

Vi vet från den empiriska väljarforskningen att det finns en relativt entoppig grundläggande struktur i svensk politik, nämligen vänster-högerdimensionen. I Henrik Oscarssons avhandling om väljarnas uppfattning om konfliktstrukturen i svensk politik konstateras att det är vänster-högerdimensionen som dominerar, vilket också konstaterats i flera andra studier. Denna diskussion om vad som faktiskt är känt om strukturen i väljarnas preferenser diskuteras överhuvudtaget inte i Härds avhandling, vilket gör det en smula oklart varför det är relevant att testa den kollektiva beslutsteorins empiriska konsekvenser eftersom cyklicitetsproblemet utifrån Hermanssons slutsatser knappast kan antas vara relevant i det svenska fallet. Eftersom dessutom ett av handlingens syften anges vara att bygga en bro mellan den empiriska valforskningen och den teoretiska diskursen om beslutsregler framstår denna bristfälliga genomgång av tidigare kunskap som bekymmersam.

Det som jag uppfattar som studiens verkliga fokus är istället godtycklighetsproblemet i den kollektiva beslutsteorin, nämligen att olika beslutsregler leder till olika segrande alternativ. Som Hård skriver på sidan 16 ”Vad som är folkets ”vilja” beror alltså inte enbart på medborgarnas preferenser utan också på vilken metod som använts för att aggregera de individuella preferensordningarna.” På s 17 skriver författaren att ”ett valresultat helt enkelt inte med säkerhet kan sägas vara en rättvis återspeglning av väljarnas preferenser”.

Bidraget till den konstitutionella debatten

På s. 12 anges att ”Undersökningens övergripande ambition är att empiriskt pröva kollektiv beslutsteori och få kunskap om dess relevans i svensk politik”. På sidan 20 anges att avhandlingen syftar till att ”balansera och nyansera den partipolitiskt präglade konstitutionella diskussionen och nyttiggöra den abstrakta kollektiva

beslutsteorins begrepp inom ramen för pågående konstitutionell debatt. Vad gäller bidraget till den konstitutionella debatten behandlas själva debatten ganska sparsamt, vilket gör det något oklart hur bidraget förhåller sig till den tidigare debatten.

Vad som står klart är dock att den konstitutionella debatten aktualiserats av problemet med svaga regeringar, och vad som i allmänhet uppfattas som problematiskt är den höga graden av proportionalitet i det nuvarande svenska valsystemet. Då Härds bidrag till debatten är att föra in rättvis representation som överordnat kriterium snarare än handlingskraft och effektivitet, kan det ifrågasättas om det är till den konstitutionella debatt som faktiskt finns i Sverige som Härds bidrag syftar. Om det är att bidra till den existerande konstitutionella debatten vill jag ifrågasätta om studiens inledande avgränsningar är rimliga, alltså att handlingens överordnade kriterium och utgångspunkt är rättvis representation och inte handlingskraft och effektivitet. Jag menar att bidraget till debatten är mindre relevant då bidraget innebär att diskutera valsystem utan att också ta in andra krav som brukar ställas på ett valsystem, exempelvis att valsystemet ska underlätta formerandet av effektiva och handlingskraftiga regeringar.

Definition och operationalisering av valsystem

Författaren menar att ett av handlingens centrala bidrag är att använda de kollektiva beslutsreglerna som grund för valsystem. Författaren behandlar emellertid diskursen om valsystem mycket sparsamt och någon egentlig definition av vad som avses med ett valsystem ges inte. På sidan 21 i avhandlingen beskrivs det svenska valsystemet i termer av proportionella flertalsmetoden, antal mandat och antal valkretsar, jämkade uddatalsmetoden samt utjämningsmandat och 4-procentspärr. När Hård däremot på sidan 54-56 redogör för de alternativa valsystem som ska användas för den kontrafaktiska analysen är det emellertid endast beslutsmetoden för att översätta röster till mandat som behandlas.

Om vi därför tar hjälp av Arend Lijpharts klassiska bok *Electoral Systems and Party Systems (1994)* finns följande definition av valsystem: ”Electoral systems defined as methods of translating votes into seats” (s12) vilken specificeras i fem dimensioner:

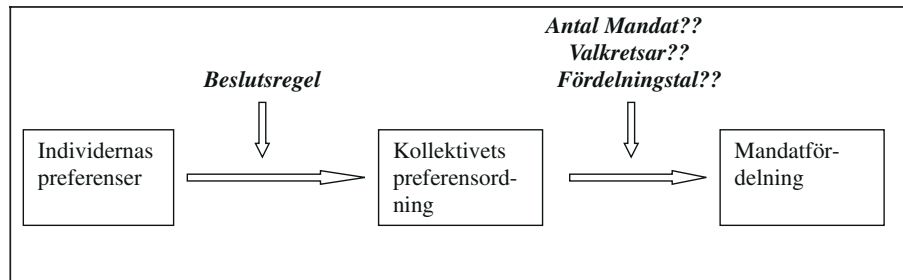
- 1) Electoral formula: majoritarian formulas, PR, and semi-proportional
- 2) District magnitude: number of representatives elected in a district
- 3) Electoral threshold
- 4) Assembly size
- 5) Ballot structure: categorical or ordinal”.

Vad Hård tycks avse med ”valsystem” är alltså med Lijpharts terminologi ovan ”the electoral formula” snarare än hela valsystemet. Om det är hela valsystemet som avses tycks analysen bygga på två odiskuterade grundantaganden, nämligen för det första att Sverige består av en enda valkrets och för det andra att det står ett mycket stort antal mandat på spel. Denna oklarhet med vad som egentligen ska förstås med ”valsystem”, och författarens ganska oproblematiserade hållning till detta återspeglas också i diskussionen om mandatfördelning.

Givet att definitionen av valsystem är mycket snäv och isolerar just tekniken för att beräkna och fastställa stödet för de politiska partierna, finns en oklarhet vari skillnaden mellan de teoretiska beslutsreglerna och mandatfördelning egentligen ligger.

På sidan 54 anges att det i första delen av den empiriska analysen testas olika metoder att fördela riksdagsmandat, och att de metoder som ska testas är proportionella flertalsmetoden, acceptmetoden, bordametoden och normerade nyttometoden. Fördelningen av riksdagsmandat beräknas genom att andel av mandat motsvaras av andel av väljarstödet beräknat med respektive metod. Detta menar jag inte är en fullgod operationalisering av mandatfördelning, eftersom vissa begränsande faktorer för proportionalitet måste beaktas. Mitt resonemang kan illustreras med figur 1.

De olika beslutsreglerna tillämpas för att fastställa hur bilden av kollektivets preferensordning är beroende på vilken beslutsregel som används. När Hård tar resonemanget vidare till att diskutera hur mandatfördelningarna skulle bli-

Figur 1. Förhållandet mellan individers preferensordningar och mandatfördelning.

vit givet viss beslutsregel missar han helt det andra ledet, nämligen hur en kollektiv preferensordning översätts till mandat. I allmänhet diskuteras i detta led en rad faktorer som påverkar grad av proportionalitet i mandatfördelningen, såsom antal valkretsar, antal mandat och fördelningstal. Om andel av preferenser ska kunna likställas med andel av mandat så som Hård gör är en rad faktorer konstanthållna. Vilka dessa är diskuteras inte.

Jag vill därför starkt ifrågasätta om det egentligen är olika metoder för mandatfördelning som studeras och därmed olika valsystem. Min slutsats är att det är olika beräkningsmetoder för att fastställa den kollektiva preferensordningen som analyseras, och egentligen vare sig valsystem eller alternativa mandatfördelningar.

Urval av olika beräkningsgrunder för att fastställa den kollektiva preferensordningen

I kapitel 4 specificeras den empiriska analysmodellen, och den empiriska relevansen diskuteras, inte minst genom att det här förs in frågor om effekter av olika beräkningsgrunder som grund för mandatfördelning. De effekter det handlar om är framförallt fragmentering, balans mellan de politiska blocken och maktbalans. Det är väldigt bra, eftersom dessa effekter är centrala i den konstitutionella debatten. Det är däremot något oklart hur analysen av dessa effekter förhåller sig till diskussionen om att fokus i studien ligger på rättvis fördelning av mandat och *inte* handlingskraft och effektivitet, och att det är rättvis fördelning som ligger till grund för urvalet av

beslutsregler. Om problemställningen gällt hur fragmentering, balans mellan blocken och maktbalans påverkas av olika beslutsregler som grund för mandatfördelning, borde ett bredare urval av beslutsregler legat till grund för analysen. I synnerhet gäller detta eftersom den konstitutionella debatten faktiskt främst handlar om huruvida kraven på regeringens handlingskraft och effektivitet är skäl att överväga valsystem med mindre grad av proportionalitet. Att inga renodlade pluralitets- eller majoritetsvalsätt är inkluderade i analysen försvagar relevansen i bidraget till den konstitutionella debatten.

På sidan 53 urskiljer författaren totalt 11 olika kollektiva beslutsmetoder av fyra typer: binära, positionella, utilitaristiska och kombinationer. Utifrån denna "population" av beslutsregler väljer författaren ut "valsystem som är utvecklingar av den kollektiva beslutsteorins beslutsmetoder och som dessutom uppfyller de demokratiska kriterier som uppställts tidigare" (s 54). De demokratiska kriterierna utesluter merparten av dagens existerande valsystem. Den normerade nyttometoden inkluderar emellertid trots att den inte uppfyller grundläggande demokratikrav med motiveringen att det "...eftersom syftet också är att få veta mer om hur mandatfördelningen påverkas av inhämtande av ytterligare information om de individuella preferensordningarna" (s 54). Kriterierna för urval av beslutsregler är med andra ord inte konsekvent tillämpade. När Hård diskuterar urval av beslutsregler är vidare de alternativa beslutsreglerna samtliga av ordinal karaktär, alltså bygger på väljarnas rangordning av partierna snarare än förstapreferensen. Som jag ser det är det denna fråga – om man

endast ser till förstapreferens eller till väljarnas hela preferensordning som är den grundläggande skiljelinjen mellan de olika beräkningsgrunder som problematiseras och testas, snarare än helt olika valsystem. Och som anges ovan menar jag att urvalet av beslutsregler är för begränsat i och med att fyra olika beslutsregler baserade på preferensordning inkluderas, men ingen baserad på den enkla majoritetsregeln.

Empirisk analys

Sverker Hård är förtjänstfullt tydlig i hur själva beräkningarna har gått till. Inte minst är tydligheten i motiveringar för olika gränsdragningsbeslut positiv. Naturligtvis kan man diskutera en och annan gränsdragningsbeslut, men jag avstår med hänvisning till att motiveringarna finns. Förtjänstfullt är också resonemanget om att när det gäller flertalsmetoden utgå från vilket parti som får högst poäng snarare än vilket man röstat på. På så vis hanteras problemet med taktikröstning av olika slag. Den empiriska analysen är vidare konsekvent och kronologiskt presenterad. Huvudresultatet är att de olika beräkningsgrunderna har betydelse på så vis att de olika beräkningsätten baserade på preferensordningar klart ger annat resultat än flertalsmetoden i alla de avseenden som studeras; alltså mandatfördelning, fragmentering, blockpolitik och maktfördelning. Däremot skiljer sig preferensordningsberäkningarna förhållandevis lite åt. Studiens slutsatser hade sannolikt blivit i stort sett desamma om endast en av preferensordningsmetoderna jämförts med proportionella flertalsmetoden. Någon egentlig slutsats om skillnaderna i mandatfördelning mellan *acceptmetoden*, *bordametoden* respektive *normerad nytta-metoden* presenteras inte.

För att något sätta in fallet Sverige i ett bredare perspektiv motiveras en jämförelse med något annat politiskt system. Som tidigare nämnts är Sverige känt för att ha en tydlig vänster-högerdimension som strukturerar väljaropinionen. Frågan är alltså om de resultat som framkommer i analysen av effekter på mandatfördelning av att använda andra beräkningsgrunder är generella. I synnerhet är det relevant att ställa frågan om det är det svenska partisystemets endimensionalitet

som förklarar utfallet när andra beslutsregler tillämpas. En sådan komparation är mycket relevant för att klargöra effekterna av olika beräkningsgrunder. I synnerhet är det relevant att ställa frågan vilka effekter beslutsregler baserade på rangordning får i flerdimensionella partisystem som exempelvis det nederländska. När jämförelsen ska göras med ett annat politiskt system, väljer emellertid författaren Norge som jämförelsefall, trots att det norska partisystemet är snarlikt det svenska. Författaren tycks medveten om att detta val inte kan förväntas tillföra analysen särskilt mycket. Motivet att ändå inkludera Norge anges vara tillgången på data (s 99f). Detta är enligt mig ett mycket svagt argument, eftersom de flesta valundersökningar från olika länder är tillgängliga genom svensk samhällsvetenskaplig datatjänst (SSD). Föga förvånande konstaterar författaren att analysen av Norge visar på i huvudsak samma resultat som analyserna av Sverige (s. 117f.). Min slutsats är därför att jämförelsen med Norge hade kunnat utelämnas utan att någon väsentlig kunskap gått förlorad.

Modellen för också in partiernas rangfördelningar. Syftet med detta är att belysa vissa mönster i partiernas väljarstöd som kan användas som förklaringar till de skillnader i mandatfördelning som ger sig till känna på systemnivån. Detta är mycket intressant, och häri ligger en tydlig ambition att tillföra den "empiriska valforskningen" ett i stort sett nytt sätt att beskriva partiernas opinionsstöd på aggregerad nivå.² Denna analys skulle lätt kunna föras vidare till diskussioner om exempelvis det svenska partisystemets konfliktlinjer, partistrategier eller ideologiska vindar. Häri vill jag påstå att Hårds avhandling ger ett spännande bidrag till den empiriska valforskningen, även om Hård själv inte för analysen vidare.

Teoretisk kuriositet eller empirisk relevans

Det empiriska tillvägagångssättet innebär att hypotetiskt låta väljarna återvända till valbåset, och där avge en rangordning av partierna snarare än en röst på sin förstapreferens. Utifrån skillnaderna i beräkning av folkviljan diskuteras vilken betydelse beräkningsgrunden har för mandat-

fördelning, fragmentering, blockpolitik och maktförhållanden.

Naturligtvis innebär ett sådant kontrafaktiskt tillvägagångssätt att en rad förutsättningar hålls konstanta. Exempelvis har jag varit inne på detta med valkretsindelning och metod för att överföra andel av röster till antal mandat. Här förutsätts som tidigare nämnts fullständig proportionalitet i denna överföringsteknik, vilket vi inte har idag. En annan typ av förutsättningar är att väljarnas preferensstruktur inte påverkas av beräkningsgrunden. En tredje, som är av stor relevans för diskussionerna om blockpolitik och maktfördelning är att partiernas strategier inte förändras. Sammantaget innebär detta alltså att den empiriska analysen äger rum i en mycket abstraherad verklighet. Men eftersom författaren själv i kapitel 4 ställer frågan om ”teoretisk kuriosa eller empirisk relevans” är mitt svar att den faktiska empiriska relevansen är något svår att fastställa. På frågan om hur en faktisk förändring av beräkningsmetoden för att fastställa folkviljan eller den kollektiva preferensordningen skulle påverka mandatfördelning eller i förlängningen svensk politik har vi ännu inget tydligt svar, eftersom ett sådant svar skulle behöva väga in också de förutsättningar som Härd konstanthåller.

Slutomdöme

Sverker Härd visar i sin avhandling att beslutsmetoderna i kollektiv beslutsteori kan överföras till mandatfördelning och att det gör skillnad, framförallt om man går från beslutsregler baserade på förstapreferens till beslutsregler som tar fasta på preferensordningar. Studien är å ena sidan grundligt och väl genomförd. Genomgången av olika beslutsregler liksom det empiriska arbetet med att räkna fram preferensordningar med olika tekniker är originellt, omfattande och pedagogiskt. Jag vill dock hävda att studien å andra sidan i vissa, inte helt oviktiga avseenden är teoretiskt väl snäv, beroende på att författaren inte alltid förhåller sig till den aktuella diskursen. En grundligare definition och mer problematiserad operationalisering av valsystem och mandatfördelning hade stärkt studiens validitet, och grundligare genomgång om vad

som är känt rörande väljarnas preferensordningar och partiernas rangfördelningar skulle tydliggjort studiens relevans för den empiriska valforskningen. Detta till trots vill jag hävda att Härds avhandling är ett väsentligt bidrag till vår kunskap om förhållandet mellan beslutsregler och folkviljan. Att ”folkviljan” inte bara är betingad av medborgarnas preferenser utan också av verktyget som används för att avtäckas den står i och med Sverker Härds doktorsavhandling helt klart.

Maria Oskarson

Noter

1. Denna anmälan baseras på min fakultetsopposition på Sverker Härds disputation vid statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet den 29 oktober 1999.
2. Ett liknande tillvägagångssätt användes dock av Mikael Gilljam i uppsatsen 'Partiellsvenskan' 1991.

Litteraturförteckning

- Gilljam, Mikael (1991) "Partiellsvenskan" i Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Politiska opinioner*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen och Institutionen för journalistik och masskommunikation, SOM-rapport 6.
- Hermansson, Jörgen (1990) *Spelteorins nytta. Om rationalitet i vetenskap och politik*. Acta Universitatis Upsaliensis. Skrifter utgivna genom Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala, 109. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Lijphart, Arend (1994) *Electoral Systems and Party Systems. A Study of twenty-seven Democracies, 1945-1990*. Oxford: Oxford University Press.
- Oscarsson, Henrik (1998) *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Göteborg Studies in Politics 54, Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen

CECILIA ÅSE: *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn*, Malmö: Liber, 2000.

Som opponent på Cecilia Åses avhandling *Makten att se – om kropp och kvinnlighet i lagens namn* vill jag i denna recension koncentrera mig på några teman och frågor som hennes arbete aktualiserar och som jag menar är viktiga att förhålla sig till innanför all feministisk forskning. Allra först vill jag dock säga något om avhandlingens syfte, angreppssätt, material och metoder.

Utgångspunkten – eller kanske riktigare uttryckt den bakomliggande förståelse utifrån vilken avhandlingsprojektet formats och genomförs – är att erfarenheter av underordning ytterst är kroppsliga. Maktordningar tar kroppen i besittning, vilket gör kroppen till maktordningens nav. Det som är vi själva – vår kropp – fås att legitimera vår egen underordning.

Den underordning Cecilia Åse önskar utforska är kvinnoförtrycket. Att leva som kvinna, hävdar hon, innebär med nödvändighet att förhålla sig till de innebörder som ges kvinnokroppen i det samhälle och den tid man lever i. Kvinnors kropp och utseende är – som hon så vackert uttrycker det – själva centrum för kvinnlighetens regelverk.

Hennes övergripande fråga handlar därför och sålunda om hur det göres, om "hurets mekanik". Hon önskar synliggöra de praktiker eller mekanismer som är verksamma i underordningen av kvinnor.

Nedslagsfältet är det svenska polisväsendet. Via en analys av utsagor önskar Åse försöka urskilja och förstå de mekanismer som verkar när kvinnokroppen formas till att bekräfta och berättiga underordning. Källmaterialet består av allt tryckt material från de viktigaste aktörerna och institutionerna innanför det svenska polisväsendet (till dessa hör den parlamentariska nivån, utredningsväsendet, rikspolisstyrelsen och Svenska polisförbundets stockholmsavdelning) under perioden 1950-98. Materialet är från den tidpunkt då en diskussion om kvinnor i polistjänst inleds och fram till idag. Även om detta källmaterial är av konventionell statvetenskaplig karaktär, så gäller det väl knappast för hennes

analysmetod. Åse ger alla utsagorna samma status – utformningen av en ficka på en polisuniform ges samma tyngd som en formulering i Svensk författningssamling (hennes eget exempel, s 27). Någon hierarki eller rangordning göres sålunda ej i tolkningsarbetet. Någon föreställning om kausalitet mellan olika texter eller mellan olika tidpunkter ligger inte heller bak analysen. Tvärtom är analysen ett försök på att rycka loss utsagorna från deras textuella och tidsmässiga sammanhang för att studera dem, som hon säger, "som ett nätverk av utsagor" om kropp och underordning. Åse är inte ute efter att svara på frågor om könsmaktordningens orsaker eller ändringar men dess "hur", hur könsmaktordningen göres.

Via källmaterialet kommer hon fram till fyra underordningsmekanismer som är verksamma och som belyser detta "hur", dvs hur kön och underordningen skrives in i den kvinnliga (polis-) kroppen. Dessa mekanismer är: avskiljande, glappet, formande och sexualisering.

Så långt om avhandlingens utgångspunkter, syfte och uppläggning. Låt mig så kort säga något om innehållet i bokens olika kapitel.

I kapitel med titeln *Inledning* presenteras och diskuteras de grundläggande utgångspunkterna och begreppen, särskilt hur man kan förstå underordning, kropp och kön och sammanhangen här emellan. Efter en genomgång av olika feministiska positioner, hävdar Åse sin egen. Kön förstår hon som en levd kategori, där kroppen inte ses som statisk materia och inte heller som fritt flytande diskurs. Kroppen är, som hon uttrycker det, det ting som samtidigt är oss själva. I detta kapitel motiveras också polisväsendet som empiriskt nedslagsfält. Polisväsendet är en institution där föreställningar om legitim makt och politisk ordning kommer till uttryck. Frågor om politisk ordning, våld och fysiskt beskydd, löper där samman med frågor om kroppslighet och politisk subjektivitet. En uniformerad polis är en symbol för ordningsmakten. I enskilda polis gestalter tar den legitima makten form – på gator och torg. Det är därför, hävdar hon, som polisen utgör ett fruktbart fält för en analys av kvinnokropp och underordning. (Att det är svårt för kvinnor – och andra underordnade grupper att dra detta symboliska lass, beror på att deras

kroppar har behäftats med betydelser som svår-
ligen låter sig förenas med symboler för politisk
ordning.)

I kapitel 2 *Att analysera kvinnokropp och un-
derordning* behandlas hur analysen gått till och
varför. Hon intar här en markant och tydlig po-
sition; texterna behandlar hon som ett nätverk av
utsagor där hon ej är ute efter att förstå orsaker
eller ändring. Vidare framhåller hon att teori och
empiri gått hand i hand genom hela analysen.
Mekanismerna är generade ur materialet men
hon hade ej sett dem om hon ej haft den teoretis-
ka utgångspunkt hon har om underordning,
kropp och kön. Till sist framhålls att framställ-
ningen är utformad utifrån hennes teoretiska
förståelse; mekanismerna hänger ihop och utsa-
gor kan tolkas som uttryck för flera mekanismer,
vilket medför att texten är uppbyggd som ett ka-
lejdoskop. Färgerna är desamma men mönstret
ändras och blir hela tiden annorlunda.

I kap 3 to m 6 redogörs för den empiriska ana-
lysen, där varje mekanism får sig tilldelat ett ka-
pitel. Mekanismerna i dessa kapitel illustreras
eller belägges med hjälp av textcitat och/eller
bilder. Ofta är det motiveringar rörande utform-
ningen av uniformen som utgör illustrerande ex-
empel.

I kapitel 3 *Avskiljande* belyses hur kvinnor av-
skiljes från en könmässigt ospecificerad helhet
och hur denna helhets osynliggjorda (manliga)
kön blir till norm. Här urskiljer Åse två moment
– benämningen och det manliga tilltalet. I be-
nämningen handlar det om att undvika kvinno-
könets osynliggörande snarare än om att aktivt
synliggöra kvinnors konststillhörighet. Benäm-
ningen är en makthandling som gör kvinnor till
avvikare samtidigt som det de avviker från för-
blir obenämnt och osynligt. Det manliga tilltalet
leder till en förståelse av normens könsspecifici-
tet. Det är för att det manliga könet är norm som
det ser ut som om män inte finns.

Kapitel 4 *Glappet*, handlar om underord-
ningsmekanismen av görandet ”trots att”. Kvin-
nor är poliser trots att de är kvinnor. Glappet ver-
kar i upprättandet av motstridiga fenomen, i
motsägelser och ambivalens. Det handlar om att
dölja något – kvinnlighet – som därmed samti-
digt också göres betydelsefullt. Och ansvaret

här för lägges på kvinnorna och till kvinnokrop-
pen.

Kapitel 5 *Formande* handlar om görande av
kvinnlighet, i bemärkelsen upprättande av vad
det är i kvinnligheten som gör att kvinnor inte
kan bli riktiga poliser. Bestämningen av kvinnor
som en ”särskild resurs”, bekräftar att de inte är
”riktiga” poliser. Kvinnor formas som omhänd-
ertagande men inte som våldsutövande

Kapitel 6 *Sexualisering*, den sista underord-
ningsmekanismen, verkar i att kvinnor förväg-
ras subjektstatus och betraktas med den manli-
ga blicken

Kapitel 7, till sist, *Kvinnokropp, förståelse och
ansvar* är en uppsummering av bokens innehåll.
De paradoxer, den ambivalens och den motsä-
gelsefullhet när det gäller kvinnliga poliser som
har lyfts fram genom hela analysen är ett uttryck,
hävdar hon, för en krock mellan könsmakt och
ordningsmakt; kvinnliga poliser är underordna-
de som kvinnor samtidigt som de som poliser
ska vara överordnade. Därav allt ”styrande och
ställande” med kvinnliga poliser.

Utgångspunkter för min kritik

Som utgångspunkt för min kritik, både för *vad*
jag kommer att ta upp men också för *hur* jag gör
det ligger följande värdering av avhandlingen.

Detta är ingen liten eller lätt avhandling, som
man vid första intrycket kanske kan tro – och
som jag själv trodde då jag fick den i mina hän-
der. Antalet sidor (111 sidor exklusive summary
och litteraturlistor), tema och tematisering gav
mig ett intryck av att det skulle bli en lätt match.
Det visade sig tvärtom vara ett stort, imponeran-
de och övertygande arbete.

Det är ett *stort* arbete i bemärkelsen att det vi
tar för givet när det gäller vad kön är, här detal-
jerat dissekteras och löses upp. Cecilia Åse får
oss att se inte bara att det göres men också hur.
Denna grundliga genomgång av ”detaljernas”
roll i görandet av kön, visar hur vetenskap kan
bedrivs och vad slags kunskap vi då kan få.
Men det illustrerar också hur viktigt just det kon-
kreta, materiella och dess textliga uttryck är att
undersöka och belysa om vi vill förstå domi-
nans- och underordningsprocesser.

Det är ett *imponerande* arbete i det avseendet
att det är så noggrant och konsekvent genomfört.
Här råder ingen tvekan och ingen tid spilles på
orsaker, kanske etc. Åse har tagit en position –
som är långtifrån traditionell, särskilt skulle jag
tro innanför statvetenskaplig forskning – och
den står hon för och följer konsekvent med syfte
att låta angreppssättets resultat övertyga oss. Det
är synnerligen imponerande för en forskare på
doktorsgradsnivå och visar på en säkerhet av
sällsynt slag.

Det är ett *övertygande* arbete för att hon förut-
om att vara så noggrann och konsekvent, visar
prov på en reflekterande förmåga. Hennes reso-
nemang är kunniga och genomtänkta och mätta-
de med innehåll. Det märks att hon förstår vad
hon skriver om, fastän detta – det naturliga som
vi tar för givet – visar sig vara mycket mer svår-
förståeligt än vad vi kanske hade tänkt oss vid
blotta anblicken. Hon borrar med andra ord
djupt och hennes sätt att argumentera övertygar.

Det är sålunda en i flera avseende rik avhand-
ling med meningar mättade med innebörder.
Det är en kompakt text som därför är långt ifrån
lättläst men som å andra sidan ger utdelning, när
man läser om meningar och avsnitt flera gånger.

Som det stora, imponerande och övertygande
arbete det är, kan vi förvänta att det får betydelse
i forskningen och förståelsen av kön framöver.
Det kan komma att användas både metodolo-
giskt – så här kan vi gå fram när vi vill studera
hur kön göres – och teoretiskt.

Det är mot denna bakgrund jag utformat min
kritik och opposition. Avhandlingen betydelse
men också dess perfektion har gjort att jag tyckt
det var viktigt att skärskåda den kritiskt men det
har också gjort det till ett krävande arbete – här
är inga uppenbara fel och brister i traditionell
mening, inget man som opponent lätt kan kasta
sig över. Men det är just arbetet ”slutna fulländ-
het” som hos mig provocerat fram grundläggande
frågor om angreppssätt, förståelser och syfte
med kunskapsproduktion. Avhandlingen har
tvingat mig att tänka efter – vilket jag naturligt-
vis är tacksam över – och det säger i sig också
något viktigt om en annan effekt av ett arbete av
detta slag. Det provocerar helt enkelt fram mot-
stånd och tvingar fram frågor och ställningsta-
ganden. Det är en del av dessa mer grundläggande

de kunskapsteoretiska tankar, som alltså av-
handlingen kan ge upphov till som jag här vill ta
upp till diskussion.

De frågor och teman jag önskar ta upp gruppe-
rar sig runt två infallsvinklar.

För det första, en diskussion på Cecilia Åses
premissar – dvs den typ av invändningar och
synpunkter som kan resas om vi accepterar eller
tar Åses angreppssätt som utgångspunkt. För det
andra, ett ifrågasättande eller diskussion av per-
spektivet som sådant.

En diskussion på hennes premissar

När Cecilia Åse tolkar innebörden av utsagor,
använder hon kvinnoforskningens förståelser
som en typ av sanningar som hon belägger em-
piriskt och som i sin tur då understödjer teorin.
Detta gäller t ex teorin om den manliga blicken.
Begreppen göres härmed till doxa, menar jag.
De kanoniserar istället för att undersökas, speci-
ficeras eller ifrågasättas. Detta blir för mig pro-
blematiskt då vi med flera av dessa begrepp och
perspektiv haft mer kunskapspolitiska än teore-
tiska avsikter. Begreppen uttrycker en önskan
om att vi skulle fokusera på och se något nytt.
Låt mig ge tre exempel

”Bedömningen av hur hon framstår är dock
inte hennes egen. Det avgörs av en betraktande
man. Kvinnan är ansvarig för mannens uppfatt-
ning om henne själv. Hennes egen blick faller
inget avgörande” (s 7). Leder inte detta till en
förenklad analys som snarare stänger än öppnar
för vidare utforskning? Dessutom är det väl just
mekanismen att få den underordnade gruppen
att stå för kontrollen och underordningen av dem
själva som kännetecknar grundläggande domi-
nans- och underordningsmekanismer? Frigga
Haug's arbete som Åse bygger på visar just hur
sexualiseringen av kvinnokroppen upprätthålles
av kvinnokollektivet. Är den manliga blicken ett
fruktbart analysredskap? Isåfall, på vilken ana-
lysnivå?

”Kvinnors kroppar och utseende är själva
centrum för kvinnlighetens regelverk” (s 7). Det
är en vacker och tankeväckande formulering
men likaväl något som kanske borde specificer-
as och ifrågasättas. Lacquers arbete som Åse
senare refererar till visar att kvinnlighetens re-

gelverk före upplysningstiden och det moderna, hade sitt säte i det sociala könet och ej det biologiska könet. Kroppen betraktades som lik (dvs det var en manskropp som kvinnan avvek ifrån men hon ansågs ej ha en annan kropp eller ett annat kön eller sexualitet). Det är först i och med liberalismen då kvinnor tillerkännes individstatus och kvinnan betraktas som principiellt socialt lik mannen (mannen är normen) som kroppen ges betydelse som olik. Att ojämlikhet består kan nu när vi tillerkännts social likhet legitimeras med biologisk olikhet. Åses påstående gäller med andra ord bara för en viss tidsperiod. Därför borde det ha formulerats som en fråga för vidare utforskning istället för som ett påstående.

...inte kan bli bekräftade som kvinnliga subjekt av att vara poliser. Att vara ordningspoliser gör dem inte kvinnliga – utan tvärtom” (s 70). Här tycks Åse utgå ifrån att kvinnliga subjekt önskar bekräftelse som kön. Idag talas det mycket om att de yngre generationerna ser på sig främst som individer, ej kön. Jag säger inte att deras subjektivitet inte är könad, vilket den naturligtvis är om än på ett annat sätt än vad som gäller för tidigare generationer kvinnor. Jag säger bara att det inte behöver vara en ambition hos unga kvinnor av idag att få sin könsidentitet bekräftad just här eller i detta avseende. Kanske vill de just vara poliser för att få bekräftat eller leva ut andra sidor?

Ivern att bekräfta teoretiska utsagor framstår ibland som något tendensiös och omotiverad. Text på s 64-65, där skratta med (kvinnliga poliser) göres om till att skratta åt, dvs glädje förvandlas till åtlöje utan att materialet ger underlag här för.

Låt oss så – tills vidare – lämna begreppen och analysredskapen och se på frågor rörande huruvida de teoretiska förståelserna passar för metod och material. Passar handen i handsken?

Materialet utgöres av textutsagor – traditionellt statvetenskapligt material, säges det. Att arbeta med text inbjuder till textanalytiska metoder av olika slag och till reflektioner vad man kan säga något om utifrån texterna. Som samhällsvetare finner sig också frågan om texter kan säga något mer än om kulturella föreställningar och diskurser. Kan vi utifrån textanalyser av olika slag säga något om huruvida de efterle-

ves och/eller har den innebörd i det levda livet som texten anger?

För mig framstår det som om Cecilia Åse inte bara önskar belysa textnivån men vill få in materialiteten, dvs att texterna också har ett liv, att de leves och efterleves. Och det är klart att rent logiskt måste de ju också ha en viss materiell förankring. Hade diskurserna ingen betydelse, så fanns de ju ej. Men vilken betydelse de har i det levda livet kan vi ej utläsa enbart och ibland inte ens alls utifrån texterna. En diskussion härav och sålunda vilket värde hennes texter och textanalys har för en förståelse av kvinnunderordning inom polisen, saknas i avhandlingen.

Vidare, Cecilia Åse inför begreppet kön som levd kategori och framhåller det som en central utgångspunkt i hennes förståelse av kön. Borde inte denna utgångspunkt resulterat i en utforskning av hur texterna leves? Kanske göres uniformen med andra innebörder än det texterna ger uttryck för? Och vad skulle isåfall spänningen mellan text och levd text ha kunnat säga oss om hur kön göres? För mig framstår det som det är en spänning mellan teoretisk utgångspunkt och material och metod. En spänning som borde ha diskuterats i avhandlingen.

En diskussion av perspektivet som sådant

Cecilia Åse säger att hennes syfte inte är att studera orsaker eller ändring, dvs inte förändring i ”hur” det göres eller varför. Därför bestäms ej heller vem som säger vad eller när det säges. Detta innebär att texternas band till tid, relationer, institutioner, mm klippes av. De ställes fritt, på egna ben. Lokaliteten inte bara avsåges, den osynliggöres också. Och detta ger materialet och analysresultaten en generaliserande karaktär, som hon i och för sig fränsäger sig syftet med men som jag menar följer med just det angreppssätt hon valt. Detta blir för mig till dels en paradox; hur kön göres studeras detaljerat samtidigt som den historiska kontexten osynliggöres. Detta leder, menar jag, till bl a följande.

För det första, hur kön göres *essentialiserar* istället för att det kontextualiseras historiskt och relationellt. För det andra, väcker det frågor om huruvida man kan studera ”hur” okontextuellt,

utan att hamna i ren textanalys. Vill man veta något om den sociala innebörden, så måste väl relationer, institutioner och levd erfarenhet tas in i analysen? Innebörden av hur blir en annan om vi lämnar det rent textliga. Jag vill inte påstå att något perspektiv är riktigare eller att perspektiven utesluter varandra men jag saknar en diskussion av de kunskapsmässiga konsekvenserna av det perspektiv Åse valt.

Att välja kontinuitet som perspektiv istället för ändring, som Åse här gjort ger en viss typ av bild. Min fråga är om inte samma material kunde ha analyserats utifrån ändring och då åtminstone delvis gett en annan bild? Kvinnors uniform och roll i polisen är under konstant ändring även om Åse underkommunicerar, tycker jag, ändringarna genom att beskriva hur de går i kontinuitetens riktning (bekräftande och upprätthållande av kvinnunderordning). Men man kunde väl med samma material givit en bild av det kvinnliga könet som det farliga könet och som en revolutionerande kraft (kvinnliga poliser medför ett synliggörande och därmed ifrågasättande av (köns-)normer, bl a tack vare s k jämställdhetsideologi). Jag saknar att relativiteten av den bild som här producerats inte tematiseras. Det skulle inte göra den inte mindre viktig. Utan relativisering blir den dock sårbar, då en framställning av det som den enda bilden provocerar fram motbevis. Det är en fruktbar bild men inte den enda!

Att välja kontinuitet och upprätthållande perspektivet när text tolkas innebär vidare indirekt en reproduktion av kvinnan som objekt och offer. Vill man beskriva kvinnor som subjekt inte bara i egen underordning men också i revolt här emot, så hade det krävt ett annat angreppssätt som synliggjorde t ex just kampen om definitionsmakten. Och det hade givit en annan bild av såväl kvinnor inom polisen som dominans- och underordningsprocesser inom polisen, tror jag. Det är en brist att detta objekt och offer perspektiv inte problematiseras och diskuteras.

Till sist. Detta är en framställning där allt hänger ihop och låter sig förklaras enligt det perspektiv Åse utgått ifrån. Här finns inga spänningar, Åse verkar ha svar på allt, det är inget hon undrar över eller ej kan svara på. Det är i det avseendet en slutet – om än imponerande vackert och genomtänkt – framställning – som här

presenteras. Som sådan stänger den dock mer än den öppnar för vidare utforskning och nya frågor. Om man inte som jag låter sig fruktbart provoceras av just detta; Åse inbjuder till motföreställningar genom att ej öppna för dem.

Det jag här har tagit upp handlar om stora kunskapsteoretiska och kunskapspolitiska frågor. Det är det hennes avhandling inbjuder till. Min kritik här skall sålunda förstås även som ett uttryck för en uppskattning av den stora intellektuella insats som hennes avhandling utgör. Den är en vital injektion som kommer att skapa debatt och oro i olika läger, det är jag övertygad om. Men det är väl det vi vill, att det ska få några konsekvenser och lämna några spår. Och det kommer hennes arbete att göra.

Karin Widerberg

PETER SELF: *Rolling Back the Market. Economic Dogma and Political Choice*. London: MacMillan Press 2000.

Dagens politiska och samhällsvetenskapliga debatt handlar allt oftare om vad en globaliserad ekonomi betyder för villkoren och möjligheterna för nationellt politiskt beslutsfattande. Debatten handlar dels om den faktiska innebörden och utbredningen av fenomenet globalisering, dels om denna globalisering har en gynnsam eller ogynnsam inverkan på samhället. Ljusa framtidsscenarier ställs mot hotbilder, vilket grundas i olika synsätt på förhållandet mellan välfärd, demokrati och marknadsekonomi. Detta förhållande ses av vissa debattörer som ett möte mellan skilda värdesystem, där den demokratiska sfärens betoning på allmänintresse, jämlikhet, och solidaritet, ställs gentemot effektivitet, vinstmaximering och egenintresse i den ekonomiska sfären (jfr Ingelstam 1999:107). *Rolling Back the Market. Economic Dogma and Political Choice* av Peter Self (1919-1999), utkommen kort före författarens bortgång, kan ses som ytterligare ett inlägg i denna debatt.

Peter Self var professor i Public Administration på London School of Economics and Poli-

tical Science 1963-82. Efter pensioneringen därifrån var han Visiting Fellow vid Australian National University i Canberra till sin bortgång. Ett av Sells tidiga forskningsteman och ämnet i hans genomslagsbok *Cities in Flood* (1957) var stadsplanering, så även i *Planning the Urban Region* (1982). Bredare frågor om offentlig förvaltning var därefter ett huvudtema hos Peter Self; han skapade utbildningar i "Public Administration" och "Urban and Regional Planning Studies" vid LSE som fortfarande är livaktiga (Jones 1999). Bland hans vetenskapliga produktion på detta område återfinns böcker som t ex *Administrative Theories and Politics* (1972) där Self diskuterar administrativa dilemman och teoretiska fundament bakom olika sorters förvaltningssystem. Under 1970-talet och framåt blev Sells forskning alltmer inriktad på förhållandet mellan social välfärd och den fria marknadens krav, vilket diskuteras i böckerna *Political Theories of Modern Government* (1985) och *Government by the Market* (1993). Ett centralt ämne för Self var de utmaningar den offentliga förvaltningen möter i tider av privatiserings- och effektiviseringskrav. Han menade att vissa samtida administrativa doktriner gick så långt i sin effektiviseringsiver att de inte överensstämde med sunda marknadsidéer, och han försvarade värdet av begreppet "public interest" som en utgångspunkt för politiker och förvaltning (Self 1995).

I

Rolling Back the Market rör sig runt sambanden mellan grundläggande neoklassisk nationalekonomisk teori, marknadssystemet i praktiken, och populärvetenskapliga ekonomiska dogmer. Peter Self betonar att boken inte handlar om nationalekonomisk teori i sig, utan om den inverkan vissa ekonomiska dogmer har på synen på politikens möjligheter i dagens västerländska samhälle. Detta breda och övergripande angreppssätt utgör både bokens svaghet och dess styrka; kopplingen mellan teori, dogmer och praktisk politik lyfts förtjänstfullt fram, medan stringensen i analysen av de olika kategorierna försvagas.

De ekonomiska dogmer Self kritiserar beskrivs som förenklade, till och med förvrängda, handlingsorienterade bilder av verkligheten, baserade på neoklassisk nationalekonomisk teori. Exempel på en ekonomisk dogm är tron att välfärdsfunktioner bör underordnas marknadens krav, vilket enligt Self är en orimlighet då de sociala och politiska sfärerna fungerar och bör fungera i enlighet med andra värden än den ekonomiska sfären gör. Ett annat exempel är att tillväxt kan liknas vid en flod där varje droppe är lika mycket värd, vilket skulle betyda att all tillväxt är bra oavsett hur den har tillkommit eller vad den består av. Dogmer som dessa leder till vad Self kallar en "ethics of consumerism" och har använts som grund för välfärdsstatens nedmontering. Man kan dock fråga sig om inte den praktiska politiken alltid kräver att teorier förenklas för att bli användbara. Är det inte *substansen* i de teorier och dogmer som Peter Self kritiserar som är hans huvudfiende snarare än det faktum att förenklingar av teoribyggen används för att formulera och motivera den förda politiken?

Vidare menar Self att dagens västerländska marknadssystem inte är så ekonomiskt effektivt som det ofta hävdas, eftersom det ur ett samhällsekonomiskt perspektiv har kostsamma biverkningar. Self skriver att han är socialdemokrat och att boken inte skall ses som en diskussion av marknadsekonomins vara eller icke vara, utan snarare som en analys av baksidorna med dagens välfärdsstat, framför allt i de anglosaxiska länderna. Sells resonemang och värderingar går i linje med flera andra samtida samhälls- och globaliseringsdebattörer, t.ex. med den inflytelserike franske sociologen Pierre Bourdieu (även om inga referenser till Bourdieu återfinns i boken). Det Self kallar dogmer benämner Bourdieu *doxa*; en doxosof är följaktligen en person som "uttrycker politiska problem i samma ordalag som affärsmän, politiker eller politiska journalister brukar göra" genom användandet av "begrepp eller teser med hjälp av vilka man diskuterar, men om vilka man inte alls diskuterar" (Bourdieu 1998:23). Det är enligt Bourdieu nödvändigt att försvara sig mot sådan *doxa* genom att analysera den och försöka förstå de mekanismer som på en gång skapar och genomdrivar den [...] man bör också argumen-

tera emot denna *doxa* utifrån empiriska fakta" (Bourdieu 1998:47). Detta för oss över till hur Self belägger sina teser rent empiriskt. På grund av bokens vittomfattande tema är empirianvändningen nästan med nödvändighet problematisk. I en recension menar Richard N. Cooper att Sells empiriska belägg är svaga eftersom han selektivt lyfter fram exempel från USA, Australien och Storbritannien som visar på baksidorna med privatiseringar, och ställer dem mot slående positiva exempel från bland annat Tyskland, Japan och Sverige. Cooper menar vidare att utelämnandet av t ex det franska exemplet är problematiskt eftersom den franska regeringen, åtminstone i retoriken, framhäver många av Sells föreslagna åtgärder, som t.ex. stöd till småskaligt jordbruk (Cooper 2000). Self gör det följaktligen lätt för sig genom att välja empiriska exempel som stödjer hans argumentation, vilket naturligtvis försvagar analysens trovärdighet.

II

Kritiken av neoklassisk nationalekonomisk teori är ett av *Rolling Back the Markets* bärande element. Kritiken som framförs är dock inte ny, utan snarare mycket välbekant. De problem Self framhåller med detta teori bygge är dess antaganden om rationalitet, perfekt konkurrens, fullständig information och allmän jämvikt, vilka han menar är alltför verklighetsfrämmande för att vara godtagbara ens som teoretiska antaganden. Vidare framhåller Self frånvaron av icke-kvantifierbara variabler, bortseendet ifrån sociologiska och institutionella faktorer som påverkar aktörernas preferenser och ekonomiska beteende, samt frånvaron av fördelningsaspekter som särskilt problematiskt. Han kritiserar också antagandet att den makroekonomiska nivån fungerar likadant som mikronivån. En viktig del av Sells kritik av neoklassisk teori är att den avviker från den klassiska ekonomiska teoribildningen, framför allt vad gäller vikten av de sociala kitter i samhället. Poängen med Sells resonemang är dock inte att vi helt skall göra oss av med neoklassiska ekonomiska modeller, eftersom de kan ge vissa insikter om verkliga förhållanden. Huvudproblemet enligt Self är, så som vi tidigare nämnt, att teorin används preskrip-

tivt, det vill säga görs till ekonomiska dogmer, även om detta inte varit avsikten hos teorins upphovsmän. En teori som skall ses som en idealtypskonstruktion behandlas således som en socialt och etiskt önskvärd föreskrift av inflytelserika aktörer. Man kan med annan terminologi säga att problemet är att heuristisk teori används som om den vore realistisk teori (vilket i och för sig inte är ovanligt). Teorins formella logiska konstruktion kan tyckas intellektuellt tilltalande, och det kan enligt Peter Self vara svårt för icke-ekonomer att uppfatta de underliggande värderingar som inte är explicit uttryckta.

Vi ställer oss frågande till varför Self inte mer ingående lyfter fram den forskning som uppenbarligen ligger mer i linje med hans egna utgångspunkter. Ekonomiska skolbildningar som t.ex. keynesiansk teori om välfärdsstaten och tredje vägen-idéerna hade kunnat lyftas fram mer som kontrast till den neoliberal skola Self kritiserar. Han målar upp en mörk framtid för Storbritanniens tredje vägen-politik; "[i]ncreasing conflict between the economic orthodoxy and the social goals of left-centre politics seems inevitable, and it will be difficult to prevent the hard element in its ideology – the strong commitment to global capitalism – from dominating over the soft element – the search for new means of social integration" (Self 2000:180-1). Self ser s.k. "social economics" som inkluderar välfärdstest och fördelningsaspekter i forskningen som en lovande utveckling, men påpekar att det kanske är överdrivet optimistiskt att tro att någon ny form av socioekonomisk teori skulle kunna inkorporera hittills utlämnade faktorer i ett allmänt ramverk. Ändå menar Self att lösningen finns i en mer diversifierad debatt: "A widening of the economic framework will increase the variety of underlying value judgments and assumptions [...] A world in which conflicts between social values are specifically recognised and debated is very preferable to one where dominant beliefs rest upon the supposed support of a neutral science" (Self 2000:246). Detta allmänna intersubjektivitetskrav är givetvis inte svårt för oss att sympatisera med.

III

Selfs utgångspunkt för diskussionen om tillståndet i förvaltningen av välfärdsstaten är att alla människor har vissa grundläggande behov (vilket inte ter sig särskilt kontroversiellt). Problemet hos både neoklassiska ekonomer och välfärdsekonomer tenderar enligt Self att vara att dessa behandlar behov som om de vore subjektiva preferenser, "as a matter of personal choice not of physical or psychological urgency or priority" (Self 2000:82-83). Behov är dock inte enbart subjektiva utan ett biologiskt och psykologiskt faktum som är reellt möjligt att mäta. Här refererar Self till Maslows behovstrappa som leder från basala biologiska behov till "högre" behov som t ex självförverkligande. Self medger att synen på behov, till viss mån även biologiska behov, är kulturellt varierande, men trots detta borde basala behov ges social prioritet på grund av deras fundamentala betydelse för individen. Self påpekar att ett välfärdssystem helt igenom baserat på behov lämnar lite utrymme åt individernas valmöjligheter. Han betonar dock att det i dagens västerländska samhälle är behovskriteriet, inte preferensriteriet, som är negligerat. Denna diskussion av behov kontra preferenser ter sig i våra ögon något ofruktbar. Mer intressant och fruktbar blir framställningen när Self kommer in på konkreta frågor om den offentliga förvaltningens konkreta roll. Self betonar att de grundläggande behoven i första hand bör tillfredställas genom *offentlig service*. Han fruktar att om "public services get dismantled or eroded, and market provision takes over, social co-operation gets weaker and the impulse to a selfish or self-protective form of individualism grows" (Self 2000:97). Offentlig verksamhet kan i och för sig inte möta individens preferenser så precis som marknaden men har istället en potential att vara mer effektiv, jämlik samt ge en känsla av kollektiv trygghet och ömsesidig samverkan. Offentliga åtgärder är dock till sin natur ofta mer komplexa och långsiktiga och framstår därmed inte som effektiva i marknadsmässiga termer. Att förändra grundskolan med syfte att få fler ungdomar att gå vidare till universitetsstudier är t.ex. en åtgärd som visar om den är lyckad först efter många år.

Self skisserar en pessimistisk bild av dagens västerländska välfärdssamhälle och menar att det framförallt i de anglosaxiska länderna finns "a declining sense of social responsibility for the general welfare of society and for its future" (Self 2000:89). En situation karaktäriserad av budgetunderskott, hög arbetslöshet, ekonomisk osäkerhet och ökade ojämlikheter används som en förevändning för att skära ner på de offentliga utgifterna. Som motivering fungerar den ekonomiska dogm som säger att den offentliga sektorn har blivit för stor, både personal-, funktions- och kostnadsmässigt. Enligt denna dogm innebär den politiska processen i sig en förvriddning av individuella intressen och att offentlig sektor är mindre effektiv: dels kostnadsmässigt, dels konsumentprecisionsmässigt. Enligt Self har det i de anglosaxiska länderna skett dramatiska förändringar som påverkat förvaltningens organisation, funktion och status under de senaste tjugo åren. Dessa förändringar kan ses som en reaktion på den starka position som västerländska byråkratier utvecklat, dels genom sin personella och resursmässiga storlek, dels genom en organisation med viss anställningstrygghet som i kritikernas ögon framstår som trögörlig. Lösningen är en mindre offentlig sektor, och att den kvarvarande delen bedrivs i mer marknadsmässiga termer. Self menar att detta synsätt visar på en oförståelse gentemot vissa grundläggande aspekter av ett demokratiskt välfärdssamhälle och att det uttrycker ett förakt gentemot arbeten i offentlig sektor. Även om granskning och utveckling av den offentliga sektorn är nödvändigt, är idéerna om privatisering snarare ett ideologiskt korståg som förstör kompetensen och integriteten i förvaltningen vilket enligt Self underminerar den demokratiska kapaciteten i samhället. Frågan är dock om inte Selfs egen bild av den offentliga förvaltningen är en idealisering av en organisation i behov av förnyelse.

Samtidigt är det när Peter Self rent konkret beskriver och analyserar hur den offentliga förvaltningen förändrats som han är i sitt esse. Han beskriver ett scenario med drastiska nedskärningar av antalet anställda, där den personal som är kvar har fått känna av en minskad anställningstrygghet. Decentraliserad ledning har bidragit till större frihet för lokala chefer att besluta om

sådant som tillsättningar, lönesättning och personalutveckling. Self menar även att man kan se en "politisering" av förvaltningen genom att man snarare än att fylla centrala funktioner med interna experter anställer utomstående (ofta af-färsmän) eller anlitar konsultbyråer. Detta har lett till att tjänstemän i dagens läge allt mer blir bedömda utifrån sina politiska ställningstaganden och sin anpassningsförmåga snarare än sitt byråkratiska kunnande och sin integritet. Self menar att detta leder till "can-do" tjänstemän "dedicated to quick implementation as measured by superficial targets" (Self 2000:105). Denna inställning har inte minst framkallats genom användandet av ekonomiska incitament som individuell lönesättning eller korttidskontrakt.

Self påpekar att den nödvändiga kommunikationslänken mellan förvaltning och politiker försvinner när offentlig verksamhet läggs på entreprenad. Utföraren, det vill säga det kontrakterade bolaget, påtalar knappast missförhållanden till beställaren. Self ställer sig också kritisk till att anlita privata konsulter för att utvärdera offentlig verksamhet och han menar att "to take policy advice, sometimes an external option can be useful, but market consultants are not specialist in complex issues of the public interest" (Self 2000:115). Att hantera olika intressegrupper opartiskt och att tillämpa lagar lika för alla är "long strived for, essential features of modern, democratic administration, which have no parallel within business because they relate to the special legal status and powers of government" (Self 2000:107). Detta administrativa ideal har i och för sig aldrig blivit helt igenom förverkligat och det kommer alltid att existera en spänning mellan starka politikernas önsningar och principerna för en rättvis förvaltning. Det intressanta i denna kritik är att den förutsätter att det finns en *specifik* etik för den offentliga verksamheten. Det grundläggande dilemma som följer ur resonemangent ovan blir således hur den offentliga förvaltningen skall kunna förändras och utvecklas i samklang med den offentliga etikens principer. Diskussionen påminner till stor del om Lennart Lundquists resonemang i *Demokratins väktare* (1998) där de offentliganställdas roll och ansvar i samhället diskuteras. Lundquist påpekar att förvaltningens centrala position kan ut-

göra både ett hot och en möjlighet för demokratin. Hans tes är att det bästa sättet att tillvarata förvaltningens och ämbetsmännens potential är att erkänna deras funktion som "demokratins väktare". Han menar att denna funktion har underminerats av den utveckling som Self mer konkret beskriver. Lundquist kallar den bakomliggande ideologin för ekonomism. En intressant parallell mellan Self och Lundquist är att båda betonar vikten av att erkänna de offentliganställdas specifika kunnande och betydelse.

IV

Resonemanget om välfärdsstatens förvaltning kan, enligt Self, inte förstås utan att påverka från en alltmer globaliserad ekonomi tas med i analysen. *Rolling Back the Market* innehåller därför också en diskussion om den globala ekonomins dynamik. Helt i linje med det tidigare resonemanget om välfärdsstaten menar Self att en global marknad där ett fåtal multinationella företag dominerar på vissa områden, underminerar nationell och lokal demokrati, eftersom utrymmet för politiskt agerande är litet och kort-siktig ekonomisk spekulation premieras. Trots detta menar Self, något motsägelsefullt, att den globala ekonomin är ett resultat av politiska val och att politiker således inte är helt och hållet i händerna på odefinierbara globala marknadskrafter. Politikernas manöverutrymme är betydligt mindre begränsat än vad många i globaliseringsdebatten vill låta påskina. Detta kan jämföras med de kända globaliseringsdebattörerna Paul Hirst och Grahame Thompson som hävdar att talet om en global ekonomi är överdrivet eftersom den nationella ekonomiska basen och regionala handelsblock är fortsatt betydelsefulla och att "the scope for national and bloc policy (and therefore for active reform) is far greater than the pessimists who believe in the dominance of world market forces allow" (Hirst och Thompson 2000:50). Hirst och Thompsons teser stärker således Selfs resonemang om att det finns utrymme för politiskt agerande. Liknande påståenden hittar vi hos Bourdieu (1998:116) som menar att otrygghet i till exempel anställningsförhållanden "inte är ett resultat av någon ekonomisk ödesbestämmdhet styrd av 'globalise-

ringen', utan av en *politisk vilja*". I den svenska debatten finner vi sådana tankar hos bl a Johan Ehrenberg i *Globaliseringsmyten* (1998) där han beskriver "maktlöshetssjukan" som spridits bland de folkvalda.

Denna maktlöshet, vare sig den är verklig eller inbillad, är ett demokratiskt problem som i högre grad borde uppmärksammas. Urban Strandberg framhåller "[a]tt den demokratiska statsmaktens representanter framställer sig som maktlösa gentemot omvärlden, inte minst gentemot anonyma och demoniserade marknadskrafter, är ingen bra utgångspunkt för en vital demokrati" (1999:158). Samtidigt menar Strandberg att den svenska statsmaktens ekonomisk-politiska handlingskraft till följd av avregleringen av valutamarknaden minskat till förmån för marknadens aktörer (1999:159). Det är i denna kontext viktigt att klarlägga vilka aktörer som har makten att definiera globaliseringens karaktär och hur dess följder för politikens handlingskraft ser ut. Här hade vi gärna sett att Self utvecklat sina tankar om att globaliseringsdiskursen används för att legitimera viss politik som den enda möjliga, särskilt mot bakgrund av den livliga samhällsdebatt som pågår om globaliseringens för- och nackdelar. Sels bok utgör en kontrast gentemot de debattörer som hävdar att politikerna de facto är maktlösa inför globala ekonomiska krafter (t ex Forrester 1998), och gentemot de som anser att globaliseringen har genomgående positiva effekter för demokrati och välfärd (t ex Jonung 1999). Self nämner de svenska socialdemokraternas erfarenheter som ett exempel på att regeringar i i-länder med en vilja att motverka baksidorna av en global ekonomi misslyckats. Liksom på det nationella planet visar Self här förtjänstfullt på spänningen mellan den kortsiktiga tidshorisonten i den ekonomiska sfären jämfört med det längre tidsperspektivet i den politiska sfären.

Det mest fundamentala problemet är, enligt Self, bristen på politiskt ansvar på det internationella planet. Eftersom internationella organ har mycket liten förmåga att påverka internationella förhållanden så måste fokus för politiskt agerande vara att stärka de enskilda staternas handlingskapacitet. Istället för att konkurrera om vem som har det mest attraktiva företagsklima-

tet menar Self att "the state is essential for protecting social and community values which are being persistently undermined by global capitalism" och att "the state should do all it can to assist the decentralisation of the economy" (Self 2000:224). I samma anda menar Hirst och Thompson att "the key issue at the moment is to restore confidence in the governance capacities of the nation-state and of trade blocs like the EU" (Hirst och Thompson 2000: 58). Self ser miljörelsen, tankar om hållbar utveckling, och feministiska strömningar som lovande visioner för framtiden. Han menar att även om dessa visioner i dagsläget är orealistiska och svårgenomförbara har de ett värde eftersom de visar på baksidorna av dagens system, och ger riktlinjer för en framtida utveckling; "guidelines for challenging the pragmatism and complacency of conventional political and economic beliefs" (Self 2000:188). Han påpekar emellertid svårigheterna att definiera och skilja på ekonomisk tillväxt och genuint hållbar utveckling. Några konkreta handlingsåtgärder föreslås på det internationella planet, t ex ett internationellt avtal mot skatteparadis och en så kallad Tobin-skatt på internationella finansiella transaktioner. Diskussionen av de konkreta handlingsstrategierna blir dock lidande av det breda och övergripande angreppssättet, och de åtgärder som rekommenderas framstår som alltför naiva. Boken ter sig i sin helhet mer övertygande i analysen av förvaltningen på det nationella planet än gällande frågorna på det internationella planet, även om dessa plan i praktiken är sammanlänkade.

V

I *Rolling Back the Market* målas en bild upp av ett samhälle som förändras i fel riktning. För att leda utvecklingen i en mer önskvärd riktning pekar Peter Self ut vissa konkreta åtgärder. För det första skall den lokala demokratin stärkas och välfärdsstaten värnas. Vidare skall åtgärder vidtas för att åstadkomma ökad mångfald i den samhälleliga debatten, så att de värderingar som Self kritiserar inte tillåts bli allenarådande. Sels förslag till lösningar förefaller emellertid tämligen tama i ljuset av den bild han målar upp av dagens samhälle. Räcker verkligen politiska in-

satser som ökat partistöd för att skapa en livaktigare och mer mångfaldig samhällsdebatt? En fråga som kan väckas i anslutning till detta är hos vem ansvaret för förändring egentligen ligger. Self hävdar att det finns utrymme för politiskt agerande på nationell nivå trots trycket från en global ekonomi. Intressant nog nämner han inte i detta sammanhang tjänstemännen i den förvaltning som han menar har drabbats speciellt av det förändrade samhällsklimatet. Dessa tjänstemän borde, i enlighet med Sels resonemang om förvaltningens unika kunskaper, ha ingående kännedom om konsekvenserna av den förda politiken på ett mycket konkret plan. En fruktbar koppling Self gör är nämligen just den mellan normativa idéer om välfärd och konkreta förvaltningsstrukturer. Att tydliggöra och betona denna koppling är ett fruktbart sätt att blottlägga ideologier och värden i till synes administrativt neutrala problem.

I och med att kritiken av neoklassisk teori (och praktik) som förs fram känns igen från många håll infinner sig ofta en känsla av att Self slår in öppna dörrar. Som vi tidigare påpekat använder Self sporadiska empiriska exempel från olika länder men menar att situationen är mest allvarlig i de anglosaxiska länderna. Han tar ibland upp exemplet Sverige som ett slags ideal, ibland som ett misslyckande, men gör inga mer systematiska jämförelser. Som läsare hade det varit önskvärt att kunna värdera hans normativa utsagor i ljuset av empiriska iakttagelser som tillsammans hade kunnat utmynna i konstruktiv teoribildning. Utifrån Sels påstående att etablerade ekonomiska teorier har förenklats och missbrukats uppstår även den klassiska frågan om vilket ansvar en forskare har för hur hans eller hennes teorier används. Hur hade Sels analys av kopplingen mellan teori och dogmer sett ut om de teorier som ligger mer i linje med hans egna värderingar utgjort grunden för dogmerna och den förda politiken?

Peter Sels breda analys har således både fördelar och nackdelar, men sett som en kritik av den globala ekonomins baksidor och av vissa negativa drag hos de västerländska välfärdsstaterna, är *Rolling Back the Market* en bok som övertygar. Den främsta styrkan i *Rolling Back the Market* ligger i analysen av utvecklingen

inom förvaltningen de senaste decennierna där Self täcker in allt från abstrakta teorier till tillståndet för den lokala sophämtningen. Boken kan användas dels som en lättillgänglig, om än förenklad, introduktion till kritik av neoklassisk nationalekonomisk teoribildning, dels som en översikt över kritiken av den förda politiken i de västerländska välfärdsstaterna. Den har också ett värde i sin problematisering av förhållandet mellan teoribildning och värderingar, vilka alltid måste uppmärksammas i samhällsvetenskaplig debatt och forskning.

Magdalena Bexell – Stina Hall

Referenser

- Bourdieu, Pierre, 1998. *Moteld. Texter mot nyliberalismens utbredning*. (Svensk översättning 1999), Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Cooper, Richard N, 2000. "Book Review (Rolling Back the Market)", *Foreign Affairs*, Vol. 79, Issue 3, May/June 2000.
- Ehrenberg, Johan, 1998. *Globaliseringsmyten*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Forrester, Viviane, 1998. *Den demokratiska terrorn*. Stockholm: Norstedts förlag.
- Hirst, Paul och Thompson, Grahame, 2000. "Global myths and national policies" i Holden, Barry (red.) *Global Democracy. Key debates*. London och New York: Routledge.
- Ingelstam, Lars, 1999. "En krympt agenda?" i Amnå, Erik (red), *Globalisering. Demokratiutredningens forskarvolym IX*. SOU 1999:83.
- Jones, G W, 1999. "An Obituary: Peter Self 1919-1999", *Public Administration*, Vol. 77, No. 3, 1999.
- Jonung, Lars, 1999. "Den finansiella marknaden och demokratin i Sverige" i *Globaliseringen och demokratin*, SOU 1999:56.
- Lundquist, Lennart, 1998. *Demokratin väktare*. Lund: Studentlitteratur
- Self, Peter, 1995. "The Consequences of Reorganising Government on Market Lines", *Australian Journal of Public Administration*, Vol. 54, Issue 3, September 1995.
- Strandberg, Urban, 1999. "Ekonomisk politik som demokratiskt problem", i Amnå, Erik (red), *Globalisering. Demokratiutredningens forskarvolym IX*. SOU 1999:83.

Till redaktionen insända skrifter

- Erik Amnå – Stig Montin, red, 2000. *Towards a New Concept of Local Self-Government*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Marianne Antonsen – Torben Beck Jørgensen, red, 2000. *Forandringer i teori og praksis – skiftende billeder fra den offentlige sektor*. København: Jurist- og Økonomiforbundets Forlag.
- Zygmunt Bauman, 2000. *Globalisering*. Lund: Studentlitteratur.
- Hans Branner – Morten Kelstrup, red, 2000. *Denmark's Policy towards Europe after 1945*. Odense: Odense Universitetsforlag.
- Francis G. Castles, 2000. *Förnyelse i offentlig politik – en internationell jämförelse*. Stockholm: SNS Förlag.
- Svante Cornell, 2000. Kaukasus, konflikthård i storpolitiken. *Världspolitikens Dagsfrågor* 8 2000.
- Helene Marlene Dahl, 2000. *Fra kittel til eget tøj – Diskurser om professionalisme, omsorg og køn*. Aarhus: Politica.
- Lawrence Ben Efana, 2000. *Entrepreneurship in Learning and Science Culture of Sub-Saharan Africa (SSA) University Organisations*. Occasional paper series 14 2000. Åbo: Åbo Akademi.
- Erik Oddvar Eriksen – Jarle Weigård, 2000. *Habermas politiska teori*. Lund: Studentlitteratur.
- Vivianne Forrester, 2000. *Det økonomiske bedrag*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Marcus Glader, 2000. *Research and Development Cooperation in European Competition Law*. CFE working paper series No. 6. Lund: Centre for European Studies.
- GRUS nr. 59, 1999. Diskursanalyse praksis.
- Jens Guldager, 2000. *Nærkontakt med det offentlige. Et liv som bistandsklient*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Erik Jørgen Hansen – Bjarne Hjorth Andersen, 2000. *Et sociologisk værktøj. Introduktion til den kvantitative metode*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bertel Heurlin – Hans Mouritzen, red, 2000. *Danish Foreign Policy Yearbook 2000*. København: Danish Institute of International Affairs
- Jon Hovi – Arild Underdal, 2000. *Internasjonalt sam-*
- arbeid og internasjonal organisasjon. En innføring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Jan-Magnus Jansson, 2000. *Från Regeringsformen till Grundlagen*. Helsingfors: Söderström & C:o.
- Steen Just, 2000. *Statistiketik*. Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Anders Jägerskog, 2000. Vattnet i Mellanöstern – en källa till konflikt eller samarbete? *Världspolitikens Dagsfrågor* 4 2000.
- Bengt Lindell, 2000. *Alternativ tvistlösning. Särskilt medling och skiljeförfarande*. Uppsala: Iustus.
- Sven-Åke Lindgren, 2000. *Ekonomisk brottslighet. Ett samhällsproblem med förhinder*. Lund: Studentlitteratur.
- Helena Lindholm Schulz, 2000. Det palestinska självstyret i skuggan av konflikten i Mellanöstern. *Världspolitikens Dagsfrågor* 9 2000.
- Krister Lundell, 2000. *Religion och demokrati. En studie av 109 stater i tredje världen*. Åbo: Åbo Akademi.
- Lizelotte Lundgren Rydén, 2000. *Ett svenskt dilemma. Socialdemokraterna, centern och EG-frågan 1957-1994*. Göteborg: Historiska institutionen.
- Isabella Petersson, 2000 *The Convention on the Protection of the European Communities' Financial interests*. CFE working paper series No. 4. Lund: Centre for European Studies.
- Marika Sanne, 2000. *Skrivråd för statsvetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Johan Schmidt, 2000. Oviss framtid för Colombia och dess grannar. *Världspolitikens Dagsfrågor* 5 2000.
- Maria Strömvik, 2000. *Do Numbers matter? The EU's Common Foreign and Security Policy and the Dynamic Effects of Enlargement*. CFE working paper series No. 5. Lund: Centre for European Studies.
- Jakob Swiecicki, 2000. EUs östutvidgning i stort och smått. *Världspolitikens Dagsfrågor* 7 2000.
- Michael Tapper, 2000. *Hollywood Horror: Europe as American Dystopia*. CFE working paper series No. 7. Lund: Centre for European Studies.
- Torbjörn Vallinder, 2000. *Nio edsvurna män. Jury och tryckfrihet i Sverige 1815-2000*. Stockholm: Carlsons.
- Mats Wiklund, 2000. USA och arvet efter Clinton. *Världspolitikens Dagsfrågor* 6 2000.

Abstracts

DAVID NAURIN: *Det nya styrelseskicket. En studie av "medialobbying" i det post-korporativa Sverige* (THE NEW SYSTEM OF GOVERNMENT. A STUDY OF "MEDIA-LOBBYING" IN POST-CORPORATIVE SWEDEN).

Political scientists agree that corporatism is declining in Swedish politics. The tighs between interest groups and the state are loosening, and the number of actors involved in politics has increased dramatically in the last decades. Leaving corporatism behind does not necessarily imply that organised interests, in total, will have less impact on Swedish politics. It is widely believed, at least implicitly, that interest groups have compensated the loss of institutionalised influence, through corporatist channels, by using other paths of influence – media relations and informal lobbying.

In this essay the well-established assumption that "medialobbying" is a new important form for exercising power in Sweden, is analysed theoretically and tested empirically. Research on agenda-setting and interest groups in the US shows that media has a vital role for organisations in a pluralist political system, much more so than in a system of corporatism. On the other hand, there are research-results claiming that organised interests often have difficulties in changing their dominant political strategies and tactics. Hence, theoretically, it is an open question whether Swedish groups have managed to adapt to the new pluralist environment, for example by developing their media strategies.

The empirical study suggests that the importance of interest groups' media activities has been somewhat exaggerated. The author also finds that the relations between journalists and organisations may be better described as "mediacorporatism" than "medialobbying", due to the high degree of institutionalisation.

LENA AGEVALL: *Hur välfärd organiseras – spelar det någon roll?* (HOW WELFARE IS ORGANIZED – DOES IT MATTER?)

In this article it is argued that organization matters when the individual's ethics is concerned and that it is important to have a normative approach (our public ethos) in studies of how to organize public administration/services. Without a normative approach we have no references to which we can relate our empirical findings or our assessment of the consequences of different processes of organization.

By using an organizing-variables-model (*role, procedure, culture, room* and how these variables are combined – *structuring*), it is possible to account for the complexity, ambiguity and contradiction in the organizing process, and it is possible to recognize and ask questions about ethical issues. It is the individual organizational member who acts and makes decisions, but members are doing it within the structure of the organization. The organizing process is important because it both restricts and enables the individuals' ethical consciousness, their possibilities of ethical deliberations and their awareness of ethical responsibility and accountability.

The article provides a theoretical analysis and gives examples of how each organizing variable has an impact on ethical consciousness in public organizations.

MATS LUNDSTRÖM: *EMU och demokratin* (EMU AND THE DEMOCRACY).

This article addresses the question of the compatibility of democracy and membership in the European Monetary Union. The author draws on a mainstream legalistic conception of democracy advocated by several prominent political scientists, like Herbert Tingsten, Alf Ross, Brian Barry and Robert Dahl. Democracy is analytically linked to statehood. The question of sovereignty therefore becomes crucial. Does mem-

bership in the EMU alienate power over monetary policy or does it merely mean that monetary policy is delegated?

The conclusion is that monetary policy is not alienated, but delegated. There is no reason to believe that the member states in the EMU alienate their legal power to pursue their own monetary policies, albeit this would be practically difficult. Practical difficulties should, however, not

be confused with alienation of legal powers to take political measures. The crucial question is whether the actual command relations within the state are changed or not. The author maintains that hypothetical negative reactions from the market forces on a withdrawal of membership in the EMU (and the EU) do not affect the degree of democracy in the member states.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

Daniel Naurin är verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Fil dr Lena Agevall är verksam vid institutionen för samhällsvetenskap i Växjö.

Fil dr Mats Lundström är verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.

Docent Tommy Möller är verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.

Fil dr Maria Oskarson är verksam vid statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.

Karin Widerberg är professor i sociologi i Oslo.

Magdalena Bexell och Stina Hall är verksamma vid statsvetenskapliga institutionen i Lund.